

Fond za humanitarno pravo

**MATERIJALNE
REPARACIJE
U PARNIČNIM
POSTUPCIMA ZA
NAKNADU ŠTETE -
PRAKSA SUDOVA U SRBIJI
U PERIODU OD 2017. DO 2020. GODINE**

Fond za humanitarno pravo

**Materijalne reparacije u
parničnim postupcima za
naknadu štete -**
praksa sudova u Srbiji
u periodu od 2017. do 2020. godine

Beograd, 2021. godine

Sadržaj

APSTRAKT.....	5
I. UVOD.....	7
II. POJAM I VRSTE REPARACIJA U SRBIJI.....	9
i. Ostvarivanje materijalnih reparacija administrativnim putem	11
ii. Ostvarivanje reparacija sudskim putem.....	13
iii. Imovinskopravni zahtev u krivičnom postupku	13
III. PRAVNI OSNOV OSTVARIVANJA PRAVA NA REPARACIJE U SUDSKIM POSTUPCIMA	15
IV. ANALIZA POJEDINAČNIH PARNIČNIH POSTUPAKA ZA NAKNADU ŠTETE.....	18
1) SJEVERIN.....	18
a. Slučaj Alagić Nerminke i dr.	19
2) PODUJEVO	23
a. Slučaj Duriqi i dr.	23
a. Slučaj Sarande, Jehone i Lirie Bogujevci	25
3) TORTURA NAD ALBANCIMA NA KOSOVU	29
a. Slučaj Behrama Sahiti i dr.	30
4) TORTURA U SANDŽAKU	33
a) Slučaj Šefćeta Mehmedovića.....	34
5) TORTURA NAD BOŠNJACIMA IZ ŽEPE U LOGORIMA ŠLJIVOVICA I MITROVO POLJE	37
a) Slučaj Enesa Bogilovića i Mušana Džebe.....	39
6) RUDNICA.....	43
a. Slučaj Zabeli Abide i dr.	44
7) MEJA.....	45
a. Slučaj Krasniqi Dedë i dr.	48
8) KRALJANI.....	50
a. Slučaj Hajdaraj Emine i dr.	51
9) SUVA REKA	52
a. Slučaj Betima Berisha	53

V.	GLAVNE ODLIKE IZGRAĐENE SUDSKE PRAKSE U PARNIČNIM POSTUPCIMA ZA NAKNADU ŠTETE	54
i.	Višegodišnje trajanje postupaka za naknadu štete	54
ii.	Zastarelost potraživanja naknade štete	55
iii.	Pristrasnost sudija	58
iv.	Teret dokazivanja	59
v.	Niski iznosi obeštećenja	61
VI.	ZAKLJUČAK	62

APSTRAKT

Pravo na reparacije žrtvama¹ je veoma važan aspekt sprovođenja pravde, a samim tim i neizostavan element uspostavljanja vladavine prava, kao i izgradnje solidarnosti i kulture ljudskih prava, za društva koja su prošla kroz periode masovnih zločina. Imajući u vidu, da je Republika Srbija bila akter svih sukoba velikih razmera tokom devedesetih godina 20. veka, ista je odgovorna da obezbedi pravične reparacija žrtvama zločina u bivšoj Jugoslaviji. Obaveza Republike Srbije da žrtvama kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava počinjenih tokom devedesetih godina obezbedi reparacije proizlazi iz ratifikovanih međunarodnih konvencija iz oblasti ljudskih prava, kao i Ustava, koji predviđa odgovornost države za štetu proisteklu iz rada njenih organa. Žrtve pravo na reparacije potražuju u sudskim postupcima protiv Republike Srbije, kao i na osnovu Zakona o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica.² Zakonikom o krivičnom postupku³ predviđen je i treći mehanizam reparacija – imovinskopravni zahtev oštećenih u krivičnom postupku, ali se on u praksi uopšte ne primenjuje.

Ova analiza obuhvata aktivne predmete u periodu od 2017. do 2020. godine. S obzirom da većina predmeta traju više od tri godine, radi lakšeg praćenja toka postupka u izveštaju je dat kratak pregled toka postupka i pre 2017. godine.

Izveštaj je podeljen u tri dela. U prvom delu je analizaran zakonski okvir kojim je regulisano pravo žrtava na reparacije u Srbiji. U drugom delu izveštaja su analizirani pojedinačni predmeti u kojima je FHP zastupao žrtve, dok se treći deo odnosi na glavne probleme koje je FHP u svom radu identifikao kao ključne i koji onemogućavaju žrtvama pravo da ostvare reparacije.

- 1 Termin „žrtva“ podrazumeva osobu koja je, individualno ili kolektivno, pretrpela štetu, uključujući fizičku povredu ili mentalno oštećenje, emocionalnu patnju, finansijski gubitak ili značajno umanjeње svojih fundamentalnih prava, kroz dela ili propuste koji predstavljaju teško kršenje međunarodnog krivičnog zakona ili teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava. Termin „žrtva“ takođe uključuje, tamo gde je to primenljivo, neposrednu porodicu ili izdržavane članove porodice direktne žrtve i osoba kojima je naneta povreda u pokušaju da pomognu žrtvama u nevolji ili da spreče viktimizaciju“ - Osnovni principi i smernice prava na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 60/147 od 16. decembra 2005. godine.
- 2 Administrativna procedura priznanja prava, kao i uslovi za sticanje statusa civilnog invalida rata, odnosno člana porodice civilne žrtve rata i civilnog invalida rata, do usvajanja Zakona o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica ("Sl. glasnik RS", br. 18/2020), dana 29.02.2020. godine, bila je regulisana Zakonom o pravima civilnih invalida rata ("Sl. glasnik RS", br. 52/96), usvojenim još 1996. godine tokom vlasti Slobodana Miloševića.
- 3 Zakonik o krivičnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 i 35/2019).

I. UVOD

Dezintegracija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) dovela je do više međunarodnih i unutrašnjih oružanih sukoba u gotovo svim njenim delovima. Najupečatljivija obeležja sukoba u bivšoj Jugoslaviji, od 1991. do 2001. godine, su mnogobrojni ratni zločini, u kojima je živote izgubilo više od 130.000 osoba, oko 4,5 miliona osoba je izbeglo ili se raselilo, dok se u regionu i dalje traga za oko 10.000 nestalih osoba⁴. U Srbiju je tokom i po okončanju sukoba u Hrvatskoj i BiH pristiglo više od pola miliona izbeglica, dok je u periodu od 1999. do 2005. godine sa Kosova došlo više od 200.000 interno raseljenih lica, čime je Srbija postala zemlja sa najvećim brojem izbeglica u Evropi i jedna od pet na svetu sa najdugotrajnijom izbegličkom krizom.⁵ Osim velikog broja ubijenih, nestalih i izbeglica, kao posledica ratnih dejstava, nastala je i ogromna materijalna i nematerijalna šteta. Iako se, izuzev za vreme NATO bombardovanja, formalno nije nalazila u ratnom stanju, Srbija je igrala aktivnu ulogu u svim ovim oružanim sukobima, te je broj žrtava kojima duguje reparacije ogroman. Najbrojnija kategorija su žrtve koje su u vreme zločina bile državljani drugih država (Hrvatska i BiH) ili su to postale nakon završetka oružanog sukoba (Kosovo).⁶ U drugu kategoriju spadaju državljani Srbije ili oni koji su to naknadno postali.⁷

Obaveza Republike Srbije da žrtvama kršenja ljudskih prava obezbedi pravičnu materijalnu satisfakciju (materijalne reparacije) proizilazi i iz fundamentalnog pravnog principa odgovornosti za učinjenu štetu. Iako su, po okončanju sukoba, očekivanja žrtava u oblasti reparacija bila raznovrsna, jer rat pogađa žrtve na mnogo različitih načina, ostvarivanje ovog prava u Srbiji je i danas još uvek teško dostižno. Naime, jedan od ključnih preduslova za ostvarivanje ovog prava, a to je postojanje jasne političke volje da se prizna i prihvati odgovornost za nedela počinjena u prošlosti, još uvek nije ispunjen.⁸ Žrtve, pravo na reparacije u Srbiji, ostvaruju sudskim i administrativnim putem. Sudski postupci za naknadu štete vode se pred sudovima

4 Radio Slobodna Evropa. *Potraga za nestalima: 'Jednoga dana postoji politička volja, a sledećeg ne'*, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=37860>, pristupljeno: 05.01.2021. godine.

5 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, izveštaj za 2014/2015. godinu, str. 5., dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 08.01.2021. godine.

6 Videti izveštaj FHP. *Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u sudskim postupcima u Srbiji - Uspostavljanje pravde ili relativizacija zločina?*, str. 6., dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/06/Ostvarivanje-prava-%C5%B8rtava-na-reparacije-u-sudskim-postupcima-u-Srbiji-izvestaj-za-2012.pdf>, pristupljeno: 16.12.2020. godine.

7 Ovdje se pre svega misli na Srbe, državljane Republike Hrvatske koji su nakon Oluje izbegli u Srbiju, a potom prisilno mobilisani od strane MUP-a Republike Srbije.

8 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 7, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

u Srbiji i do sada je pokrenuto više stotina sudskih postupaka za naknadu štete protiv Republike Srbije, kako preko Fonda za humanitarno pravo (FHP)⁹, tako i putem privatno angažovanih advokata. Sudski postupci za naknadu štete obuhvataju više kategorija kršenja ljudskih prava u prošlosti, kao što su nezakonit pritvor Albanaca sa Kosova, ratni zločini protiv civila u Bosni i Hercegovini (BiH), Hrvatskoj i Kosovu, ubistva i proterivanja Bošnjaka iz Sandžaka, policijska tortura nad pripadnicima manjinskih grupa, kao i zbog zbog torture u logorima na teritoriji zapadne Srbije za prebegle Bošnjake 1995. godine (Šljivovica i Mitrovo Polje). Osim sudskih postupaka, nekolicina državljana Srbije vodi upravne postupke pred opštinskim, pokrajinskim i državnim organima radi priznavanja statusa civilne žrtve rata, prema odredbama ranije važećeg Zakona o pravima civilnih invalida rata¹⁰(stari Zakon), koji je prestao da važi usvajanjem Zakona o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica (novi Zakon).¹¹

FHP je na početku rada na ovom izveštaju, u svojoj arhivi raspolagao značajnom sudskom praksom proisteklom iz parničnih postupaka koje je, u ime oštećenih, vodio protiv Republike Srbije za naknadu štete. Osim sopstvene arhive FHP-a, kao izvor za izveštaj poslužila je i bogata sudska praksa koja je dostupna na internetu u pravnim onlajn bazama, kao i na zvaničnim sajtovima sudova. Nadalje, važan izvor informacija za pripremu ovog izveštaja činile su i prethodne analize i izveštaji FHP-a.

Ovaj izveštaj, ukazuje da se nespremnost Republike Srbije da prihvati odgovornost za učinjene zločine u prošlosti ogleda i u sudskim odlukama za naknadu štete koje karakteriše: nametanje nesrazmernog tereta dokazivanja oštećenima, nepoverenje u njihova svedočenja i dokaze koje dostavljaju, prenisko dosuđene iznose naknade pretrpljene štete, minimiziranje uloge i odgovornosti državnih organa ili tumačenje odredaba o zastarelosti potraživanja naknade štete na štetu žrtava.¹² Ovakva proizvoljna i arbitrarna primena odredaba zakona na štetu žrtava može se podvesti pod grubu povredu prava na pravično suđenje koje garantuju domaći i međunarodni

9 Od 2000. godine do 2019. godine, FHP je u postupcima za naknadu štete protiv države (Srbije, Crne Gore i Kosova) zastupao preko 1. 000 žrtava ratnih zločina, torture, nezakonitog pritvora, prinudne mobilizacije i drugih kršenja ljudskih prava koje su pripadnici srpskih snaga počinili u BiH, Hrvatskoj, Srbiji i na Kosovu. S druge strane, ne postoji precizan broj sudskih postupaka za naknadu štete pokrenutih preko privatnih advokata.

10 Zakon o pravima civilnih invalida rata ("Sl. glasnik RS", br. 52/96).

11 Zakon o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica ("Sl. glasnik RS", br. 18/2020), dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-pravima-boraca-vojnih-invalida-civilnih-invalida-rata.html>, pristupljeno: 12.12.2020. godine.

12 Videti izveštaj FHP. *Zaobilazjenje pravde: Zastarelost kao mehanizam uskraćivanja prava žrtvama rata na naknadu štete*, str. 11, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/06/Izvestaj_Zastarelost_web.pdf, pristupljeno: 20.12.2020. godine.

propisi. Osim toga, ovakvo onemogućavanje žrtava da ostvare pravo na odštetu, osnažuju utisak da se radi o još jednom sistemskom kršenju ljudskih prava u Srbiji.

II. POJAM I VRSTE REPARACIJA U SRBIJI

Reparacije se definišu kao mere koje primenjuju post-konfliktna društva da bi ispravila različite tipove štete koje su žrtve pretrpele usled izvesnih krivičnih dela počinjenih od strane ranije vlade i njenih institucija.¹³ Oružani sukobi obično pogađaju siromašne i osetljive društvene grupe u većoj meri nego ostale. Stoga, reparacije su neizostavni element pravde u periodu nakon sukoba, kao element koji je neophodan da bi žrtve mogle da ponovo uspostave svoje dostojanstvo, nastave život i ravnopravno učestvuju u društvu i društvenim procesima.¹⁴

Za veliki broj žrtava reparacije su najopipljivija manifestacija napora društva da ispravi štetu koju su pretrpele.¹⁵ Ako govorimo o vrstama reparacija, one se dele na materijalne i simbolične, kao i na individualne i kolektivne.¹⁶ U pogledu materijalnih reparacija, monetarna kompenzacija jedan je od najčešćih oblika obeštećenja, mada se mogu koristiti i drugi oblici.¹⁷ Simboličke reparacije mogu imati oblik formalnog izvinjenja, javnih komemoracija, podizanja spomenika ili spomenobeležja i obično se nazivaju memorijalizacija.¹⁸ Bez obzira na vrstu, reparacije obuhvataju važne socijalne i psihološke funkcije rehabilitacije, reintegracije i odavanja pošte žrtvama.¹⁹

Osnovna načela i smernice u vezi sa pravom na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava (Osnovna načela i smernice)²⁰ predstavljaju najznačajniji

13 Videti izveštaj FHP *Tranziciona pravda u Srbiji u periodu od 2013. do 2015. godine*, str. 8, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/06/izvestaj_o_TP_2013-2015.pdf, pristupljeno: 20.12.2020. godine.

14 Videti izveštaj FHP Kosovo *Priručnik o tranzicionoj pravdi - Koncepti, Mehanizmi i Izazovi*, str. 186, dostupno na: https://www.hlc-kosovo.org/storage/app/media/Animacionet/hlc_tj_publication_final%2019.1%20MANUAL%20srb.pdf, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

15 *Ibid.*

16 *Ibid.*

17 Restitucija, kompenzacija, rehabilitacija, socijalne beneficije, satisfakcija i garancija neponavljanja.

18 Videti izveštaj FHP Kosovo *Priručnik o tranzicionoj pravdi - Koncepti, Mehanizmi i Izazovi*, str. 186, dostupno na: https://www.hlc-kosovo.org/storage/app/media/Animacionet/hlc_tj_publication_final%2019.1%20MANUAL%20srb.pdf, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

19 *Ibid.*, str. 121.

20 O postupku usvajanja Rezolucije videti: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_ph_e.pdf.

međunarodni dokument, koji na sveobuhvatan način definiše pravo na reparacije.²¹ Prema odredbama ove rezolucije, reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, obuhvataju restituciju²², kompenzaciju (naknadu)²³, rehabilitaciju²⁴, različite oblike pružanja satisfakcije (obustavljanje kršenja prava, utvrđivanje činjenica i njihovo javno iznošenje, potragu za nestalima, oficijelno vraćanje dostojanstva i reputacije osobi, javno izvinjenje, komemoracije i posvete žrtvama, uvođenje činjenica o kršenjima prava u obrazovne materijale)²⁵, i garancije neponavljanja^{26, 27}.

Države su obavezne da obezbede obeštećenje u vidu reparacija za postupanja ili propuste koji se mogu pripisati državi i koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. Ova

- 21 Izrada ovog akta inicirana je od Komisije Ujedinjenih nacija (UN) za ljudska prava i u njoj je učestvovalo više nezavisnih stručnjaka, nakon čega je on u formi rezolucije jednoglasno usvojen u Generalnoj skupštini UN, dobivši time podršku svih članica ove organizacije.
- 22 Restitucija treba da, kada je to moguće, povređena prava žrtava vrati u prvobitno stanje, tj. u ono stanje pre nego što je došlo do njihove povrede. Ona podrazumeva različite mere, kao što su vraćanje na slobodu, uživanje ljudskih prava, prava na identitet, porodični život i državljanstvo, povratak u mesto boravka, obnavljanje zaposlenja i povratak imovine.
- 23 Kompenzacija treba obezbediti za svaku ekonomski merljivu štetu, prikladno i proporcionalno težini povrede i okolnostima svakog kršenja ljudskih prava i ozbiljnog kršenja međunarodnog humanitarnog prava, kao što su: fizičke ili psihičke povrede; propuštene mogućnosti, uključujući zapošljavanje, obrazovanje i socijalna davanja; materijalna šteta i gubitak zarade, uključujući gubitak mogućnosti za ostvarivanje prihoda; nematerijalna šteta; troškovi za pravnu ili drugu stručnu pomoć, lekove i medicinske usluge; psihološke i socijalne usluge.
- 24 Rehabilitacija podrazumeva medicinsku i psihološku negu, kao i pravne i socijalne usluge.
- 25 Satisfakcija treba da sadrži jednu ili sve sledeće mere: delotvorne mere usmerene na obustavljanje daljeg kršenja prava; provera činjenica i puno i javno objavljivanje istine u meri u kojoj takvo obelodanjivanje ne šteti interesima žrtve, njene rodbine, svedoka ili lica koja su intervenisala da bi pomogla žrtvi ili radi sprečavanja novih kršenja prava; potraga za nestalim; zvanična izjava ili sudska odluka kojom se vraćaju dostojanstvo, ugled i prava žrtava i lica bliskih žrtvama; javno izvinjenje, uključujući priznavanje činjenica i prihvatanje odgovornosti; sudske i administrativne sankcije protiv lica odgovornih za kršenje prava; komemoracija i odavanje počasti žrtvama; uključivanje tačnog opisa kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava u obrazovni materijal.
- 26 Garancije neponavljanja su mere koje mogu doprineti prevenciji zločina u budućnosti: obezbeđivanje efikasne civilne kontrole vojnih i bezbednosnih snaga; obezbeđivanje poštovanja standarda pravičnog suđenja i nepristrasnosti u svim postupcima; jačanje nezavisnosti sudstva; zaštita pravnik, zdravstvenih radnika, novinara i branilaca ljudskih prava; prioritarno i stalno pružanje edukacije u oblasti ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava svim sektorima društva i obuka bezbednosnih snaga; promovisanje poštovanja kodeksa ponašanja i etičkih normi, posebno međunarodnih standarda kod državnih službenika; promovisanje mehanizama za sprečavanje i praćenje društvenih konflikata i njihovo rešavanje; reformisanje zakona koji doprinose ili omogućavaju teška kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava.
- 27 Videti izveštaj FHP. *Tranziciona Pravda u post-jugoslovenskim zemljama - Izveštaj za 2007. godinu*, str. 38, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/images/stories/pdf/izvestaj_tranziciona_pravda/izvestaj_tran_pravda_srp.pdf, pristupljeno: 27.12.2020. godine.

obaveza postoji i kada odgovorna strana nije u mogućnosti ili nije voljna da to uradi.²⁸ Ono što karakteriše postojeće mehanizme reparacija u Srbiji je praksa izostanka principa odgovornosti u najvećoj meri i nepostojanje solidarnosti sa žrtvama druge etničke pripadnosti. Ovo se najbolje ogleda u činjenici da ostvarivanje prava žrtava ratnih zločina i drugih povreda ljudskih prava tokom 1990-ih na materijalne reparacije u Srbiji je gotovo nedostižno zahvaljujući mnogobrojnim zakonskim i institucionalnim preprekama. Žrtve pravo na materijalne reparacije u Srbiji mogu ostvariti putem administrativnih i sudskih postupaka. Međutim, administrativni i sudski mehanizam predstavljaju dva potpuno odvojena načina za ostvarivanje prava na reparacije. Oni se temelje na različitim zakonskim odredbama i tiču se različitim pravnih instituta i oblasti. Sudske reparacije zasnivaju se na institutu naknade štete, dok administrativni mehanizam ostvarivanja reparacija, onako kako je sada definisan u novom Zakonu, spada u domen socijalne zaštite.²⁹ Uz ova dva mehanizma, treći mehanizam je podnošenja imovinsko-pravnog zahteva za naknadu materijalne i nematerijalne štete u okviru postupka koji se vodi u krivičnim predmetima.³⁰

i. Ostvarivanje materijalnih reparacija administrativnim putem

Jedan od načina na koji države obezbeđuju poštovanje prava na reparacije jeste i putem usvajanja posebnih zakona i/ili podzakonskih akata kojima se propisuju postupak ostvarivanja, vrste i obim prava žrtava.³¹ Ostvarivanje prava na reparacije administrativnim putem za državljane Srbije regulisano je retrogradnim i diskriminatornim zakonskim okvirom koji velikom broju žrtava potpuno uskraćuje prava.

Nadležno ministarstvo³² prilikom izrade novog Zakona nije uvažilo stavove udruženja žrtava i organizacija za ljudska prava, te je novi Zakon suprotan elementarnim standardima i međunarodnim obavezama Srbije u oblasti prava žrtava. Do usvajanja ovog Zakona, administrativna procedura reparacija bila je regulisana starim

11

28 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 9, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

29 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 16, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

30 Videti izveštaj FHP. *Tranziciona pravda u Srbiji u periodu od 2013. do 2015. godine*, str. 34, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/06/izvestaj_o_TP_2013-2015.pdf, pristupljeno: 20.12.2020. godine.

31 Pablo de Grej. *Priručnik o reparacijama*, članak Pravda i reparacije, FHP, 2011. godine, str. 450.

32 Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije.

Zakonom, usvojenim 1996. godine, tokom vlasti Slobodana Miloševića. Ovaj zakon i dalje predstavlja jedini mehanizam u Srbiji koji žrtvama kršenja ljudskih prava u prošlosti daje pravo na materijalnu podršku.

Administrativnu proceduru, u skladu sa pomenutim zakonom, mogu pokrenuti isključivo žrtve koje su državljani Srbije, a nad kojim su nasilje izvršili pripadnici neprijateljske strane u oružanim sukobima i koje imaju određeni stepen telesnog oštećenja.³³ Zakon prepoznaje tri kategorije žrtava: civilne invalide rata, porodice civilnih invalida rata i porodice civilnih žrtava rata (civilne žrtve rata). Sticanjem ovog statusa, žrtve dobijaju pravo na mesečna novčana primanja, povlastice u javnom prevozu i zdravstvenu zaštitu. Za ostvarivanje najznačajnijeg prava – novčanog primanja – članovi porodica žrtava moraju ispuniti i dodatni uslov socijalne ugroženosti.³⁴

Primena novog Zakona u praksi dovodi do toga da je ostvarivanje prava na reparacije za većinu žrtava povreda ljudskih prava u vezi sa sukobima devedesetih godina praktično nemoguće putem administrativnog mehanizma. Prema podacima FHP-a, ovakvim zakonskim rešenjem, u Srbiji je obespravljeno najmanje 15.000 civilnih žrtava rata i njihovih porodica.³⁵ S tim u vezi, sledeće žrtve neće moći da ostvare pravo na status civilnog invalida rata: 1. žrtve koji imaju stepen telesnog oštećenja manji od 50%; 2. žrtve seksualnog nasilja, jer ono po pravilu ne ostavlja telesne, već uglavnom psihičke posledice; 3. žrtve torture i nečovečnog postupanja, koje po pravilu imaju razvijen post-traumatski stresan poremećaj, koji dovodi do značajnog umanjenja životne aktivnosti; 4. žrtve (izbeglice iz Hrvatske i BiH koje su prisilno mobilisane od strane MUP-a Srbije, građani bošnjačke nacionalnosti nezakonito privođeni u Sandžaku tokom sukoba u BiH, ubijeni i proterani pripadnici bošnjačke nacionalnosti iz pograničnih sela u opštini Priboj) koje su povredu pretrpele od strane jedinica koje Srbija ne smatra neprijateljskim – tu se pre svega misli na Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije, Vojsku Jugoslavije ili Vojsku Republike Srpske; i 5. žrtve koji povredu nisu pretrpele na teritoriji RS – žrtve otmice i ubistva u mestu Sjeverin, žrtve otmice i ubistva u mestu Štrpci, izbeglice iz Hrvatske koje su u Srbiju došle nakon operacija „Oluja“ i „Bljesak“.

33 Stanovište Vrhovnog suda Srbije izneto u presudi UŽ.24/04 od 1. jula 2004. godine: „Svojstvo civilnog invalida rata može se priznati i licima koja u vreme oštećenja organizma nisu bili državljani RS i SRJ, ako su u vreme podnošenja zahteva za ostvarivanje svojstva civilnog invalida rata imali državljanstvo RS i SRJ.“

34 Član 75. Zakona o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica ("Sl. glasnik RS", br. 18/2020).

35 Videti izveštaj FHP. *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, str. 5, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/08/Pravni-i-institucionalni-okvir-u-Srbiji-u-pogledu-prava-i-potreba-civilnih-%C5%BERTava-rata.pdf>, pristupljeno: 25.01.2021. godine.

Imajući u vidu prethodno navedeno, evidentno je da i ovaj, kao i prethodno važeći zakonski okvir nije u skladu sa međunarodno-pravnim principima i standardima u ovoj oblasti, te dovodi do toga da u praksi samo mali procenat žrtava može ostvariti pravo.

ii. Ostvarivanje reparacija sudskim putem

Sudski mehanizam ostvarivanja prava na reparacije se ostvaruje u postupcima za naknadu štete – kako materijalne, tako i nematerijalne. Usled nedostatka adekvatnih programa reparacija uspostavljenih od strane države, većina žrtava kršenja ljudskih prava tokom sukoba u bivšoj Jugoslaviji, pravo na materijalnu (novčanu) odštetu od Republike Srbije potražuju u postupcima za naknadu štete pred sudovima u Srbiji, pozivajući se na odgovornost države za akte pripadnika njenih oružanih snaga. Najčešće je reč o građanima drugih post-jugoslovenskih država koji zbog stranog državljanstva nemaju pravo na priznanje statusa civilne žrtve rata u Srbiji, ili o državljanima Srbije koji ne mogu ostvariti taj status zbog diskriminatornih normi važećeg Zakona koji reguliše administrativne reparacije. U okviru ovog mehanizma reparacija značajan problem za žrtve predstavlja restriktivna primena odredaba koje regulišu zastarelost potraživanja naknade štete, kao i nametanje nesrazmernog tereta dokazivanja žrtvama, višegodišnje trajanje sudskih postupaka, nepoverenje sudova u navode žrtava ili dokaze koje predlažu, nastojanje sudova da umanje odgovornost države za počinjene zločine, kao i nekonzistentnost sudske prakse. Osim toga, parnični postupci iziskuju znatne troškove na strani žrtve-tužioca, a pozitivan ishod je neizvestan, zato što je teret dokazivanja visok i leži na tužiocu.³⁶ Iz ovih razloga žrtve se veoma retko odlučuju da sudskim putem potražuju reparacije u Srbiji.

13

iii. Imovinskopравни zahtev u krivičnom postupku

U okviru krivičnog postupka, koji se vodi protiv odgovornih lica za ratne zločine i druge povrede ljudskih prava, žrtve mogu istaći imovinskopравни zahtev za naknadu materijalne i/ili nematerijalne štete prema počiniocima. U svojstvu oštećenih u krivičnom postupku, žrtve mogu podneti zahtev do kraja glavnog pretresa. Odluku o dosuđivanju imovinskopravnog zahteva donosi sud ukoliko odlučivanje o ovom zahtevu ne bi dovelo do znatnog odugovlačenja postupka. Tužilaštvo za ratne zločine je u obavezi da prikupi dokaze o osnovanosti imovinskopravnog zahteva i njegovoj

36 Videti izveštaj FHP. *Tranziciona Pravda u post-jugoslovenskim zemljama - Izveštaj za 2007. godinu*, str. 48, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/images/stories/pdf/izvestaj_tranziciona_pravda/izvestaj_tran_pravda_srp.pdf, pristupljeno: 27.12.2020. godine.

visini.³⁷ Ipak, u Srbiji je izgrađena praksa da sudovi ne dosuđuju imovinskopravni zahtev (naknadu štete) žrtvama u toku krivičnog postupka, iako Zakonik o krivičnom postupku (ZKP) to omogućava.³⁸ Naime, iako ZKP neodlučivanje o imovinskopravnom zahtevu u krivičnom postupku predviđa kao izuzetak, u praksi je redovan slučaj da se o tom zahtevu ne odlučuje, već se žrtva upućuju u parnični postupak kako bi ostvarili to svoje pravo. Sudovi po pravilu žrtve upućuju na parnični postupak, navodeći da bi se odlučivanjem o imovinskopravnom zahtevu dodatno produžilo trajanje krivičnog postupka. Takvim postupanjem krivičnog suda se znatno pogoršava položaj žrtava, jer su prinuđeni da se upuste u još jedan sudski postupak koji je veoma skup i koji dugo traje. Prepoznajući praksu da sudovi u krivičnom postupku ne odlučuju o imovinskopravnom zahtevu, Radna grupa Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije je u oktobru 2019. godine donela “Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku” (Smernice)³⁹ u kojima je jasno definisala da je sud dužan da o imovinskopravnom zahtevu odluči u krivičnom postupku, ukoliko su za to ispunjeni uslovi.⁴⁰ Dalje, u Smenicama se navodi da mogućnost da se o zahtevu ne raspravi u krivičnom postupku treba tumačiti kao izuzetak od pravila, kako se ostvarivanje ovog prava žrtve ne bi nepotrebno odugovlačilo.⁴¹ Smernice takođe pružaju odgovore na do sada sporna pitanja u vezi sa određivanjem visine štete, vidovima nematerijalne štete, kao i utvrđivanjem visine novčane naknade, kako za nematerijalnu tako i za materijalnu štetu; najзад, ukazuju na važnost prava žrtve da bude informisana o svojim pravima, odnosno na obavezu javnog tužioca i suda da u različitim fazama krivičnog postupka informišu žrtve o njihovim pravima, pa i da pruže pomoć u postavljanju imovinskopravnog zahteva i rade na obezbeđivanju dokaza za odlučivanje o zahtevu.⁴²

37 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 16, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

38 Član 252. Zakonika o krivičnom postupku (“Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014).

39 Izradu i objavljivanje ovih Smernica podržala je Misija OEBS-a u Srbiji u okviru projekta „Podrška žrtvama i svedocima krivičnih dela u Srbiji”, koji sprovodi Misija OEBS-a, a finansira Evropska unija.

40 Vrhovni kasacioni sud u Republici Srbiji. *Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku*, str. 8, dostupno na: <https://www.podrskazrtvama.rs/media/domaci/Smernice.pdf>, pristupljeno: 08.01.2021. godine.

41 *Ibid.*, str. 21.

42 Videti predlog praktične politike FHP -a. *Unapređenje prava i položaja žrtava i svedoka u postupcima za ratne zločine u Srbiji*, str. 25, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/12/Predlog_prakticne_politike_sr.pdf, pristupljeno: 12.01.2021. godine.

III. PRAVNI OSNOV OSTVARIVANJA PRAVA NA REPARACIJE U SUDSKIM POSTUPCIMA

Kao što je prethodno spomenuto, na sudsko traženje pravde u Srbiji uglavnom se odlučuju one žrtve koje, zbog ograničenja u administrativnom sistemu reparacija nisu uključene ni u jednu kategoriju žrtava koja dobija redovnu naknadu ili su državljani drugih post-jugoslovenskih država. Zahtevi tužilaca uglavnom se odnose na naknadu nematerijalne štete zbog nezakonitog pritvaranja, oštećenja tela, i prouzrokovanja duševnih patnji, uključujući patnje zbog smrti ili nestanka člana porodice. Obaveza obeštećenja žrtava kršenja ljudskih prava je sadržana u brojnim međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima koje je Srbija ratifikovala, i to: Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima⁴³, Međunarodnoj konvenciji o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije⁴⁴, Konvenciji protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja⁴⁵, Konvenciji o pravima deteta⁴⁶, kao i regionalnim mehanizmima za zaštitu ljudskih prava, i to odredbama Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda⁴⁷ i Evropske konvencije o obeštećenju žrtava nasilja.⁴⁸ Ovo pravo garantovano je i praksom međunarodnih tela za zaštitu ljudskih prava, koje su isto razradila kroz svoje odluke, i to: Evropski sud za ljudska prava⁴⁹, Komitet UN protiv torture⁵⁰, Komitet UN za ljudska prava⁵¹ i Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena.⁵² Osim Osnovnih načela i smernica (Rezolucija UN iz 2006. godine), o kojima je već bilo reči, Republika Srbija je 2013. godine potpisala i Deklaraciju o obavezi suzbijanja seksualnog nasilja u oružanim sukobima, čime se obavezala da, između ostalog, ovim žrtvama obezbedi pomoć

15

43 Čl. 2. i 9. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 7/71).

44 Član 6. Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 31/67).

45 Član 14. Konvencije protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 9/91).

46 Član 39. Konvencije o pravima deteta („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 15/90 i 2/97 i „Sl. list SRJ”, br. 7/02).

47 Čl. 13. i 41. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/03).

48 Čl. 2. i 4. Evropske konvencije o obeštećenju žrtava nasilja.

49 Videti npr. *Cyprus v. Turkey*, predstavka br. 25781/94, presuda od 10. maja 2001. godine.

50 Videti npr. *Hajrizi Dzemajl et al. v. Yugoslavia*, Comm. No. 161/2000, U.N. Doc. CAT/C/29/D/161/2000, 2. decembar 2002. godine (slučaj Danilovgrad).

51 Videti npr. *María del Carmen Almeida de Quinteros et al. v. Uruguay*, UN, Com. No. 107/1981, U.N. Doc. CCPR/C/OP/2, 21. jul 1983. godine.

52 Videti npr. *Şahide Goekce v. Austria*, Comm. No. 5/2005, U.N. Doc. CEDAW/C/39/D/5/2005, 6. avgust 2007. godine.

i negu, uključujući zdravstvenu i psihosocijalnu zaštitu.⁵³ Imajući u vidu da je Republika Srbija kandidat za članstvo u Evropskoj uniji i da je za napredak u tom svojstvu neophodno da uskladi svoje zakonodavstvo sa pravnim tekovinama Evropske unije, relevantne su i Direktiva Saveta o kompenzaciji za žrtve krivičnih dela iz 2004. godine⁵⁴ i Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju minimalnih standarda u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom žrtava krivičnih dela iz 2012. godine⁵⁵, koje žrtvama garantuju pravo na kompenzaciju, besplatnu pravnu pomoć, zdravstvenu i psihosocijalnu zaštitu.

Osim ratifikovanih međunarodnih akata i Ustav Republike Srbije garantuje svima „pravo na naknadu materijalne ili nematerijalne štete koju mu nezakonitim ili nepravilnim radom prouzrokuje državni organ, imalac javnog ovlašćenja, organ autonomne pokrajine ili organ jedinice lokalne samouprave”⁵⁶, kao i pomoć države u slučaju „socijalnih i životnih teškoća” u skladu sa „načelima socijalne pravde, humanizma i poštovanja ljudskog dostojanstva”.⁵⁷ Pravni osnov za potraživanje nadoknade štete zbog odgovornosti države za kršenje ljudskih prava u vezi sa oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji predstavljaju odredbe člana 35 st. 2 Ustava Republike Srbije⁵⁸ i odredbe članova 172 st. 1⁵⁹ i 180 st. 1⁶⁰ Zakona o obligacionim odnosima⁶¹ (ZOO).⁶² ZOO propisuje da „pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih

53 Deklaracija o obavezi suzbijanja seksualnog nasilja u oružanim sukobima. Dostupna na engleskom jeziku na: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/274724/A_DECLARATION_OF_COMMITMENT_TO_END_SEXUAL_VIOLENCE_IN_CONFLICT.pdf, pristupljeno: 12.01.2021. godine.

54 Direktiva Saveta 2004/80/EZ od 29. aprila 2004. godine o kompenzaciji za žrtve krivičnih dela, uvodne izjave br. 6 i 7, čl. 2, 5. i 12.

55 Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 25. oktobra 2012. godine o uspostavljanju minimalnih standarda u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom žrtava krivičnih dela, kojom se zamenjuje Okvirna odluka Saveta 2001/220/PUP, uvodne izjave br. 49 i 62, član 4. stav 1. tačka e), član 9. stav 1. tačka a), i član 16.

56 Član 35. stav 2. Ustava Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 98/06).

57 Član 69. stav 1. Ustava Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 98/06).

58 Svako ima pravo na naknadu materijalne ili nematerijalne štete koju mu nezakonitim ili nepravilnim radom prouzrokuje državni organ, imalac javnog ovlašćenja, organ autonomne pokrajine ili organ jedinice lokalne samouprave.

59 Pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija.

60 Za štetu nastalu smrću, telesnom povredom ili oštećenjem, odnosno uništenjem imovine fizičkog lica usled akata nasilja ili terora, kao i prilikom javnih demonstracija i manifestacija, odgovara država čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spreče takvu štetu.

61 Zakon o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ”, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, „Sl. list SRJ”, br. 31/93 i „Sl. list SCG”, br. 1/2003 – Ustavna povelja).

62 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 12, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

funkcija⁶³ i da „za štetu nastalu smrću, telesnom povredom ili oštećenjem, odnosno uništenjem imovine fizičkog lica usled akata nasilja ili terora [...] odgovara država čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spreče takvu štetu“.⁶⁴ Parnični postupci za nadoknadu materijalne štete odvijaju se pred Prvim osnovnim sudom u Beogradu, Višim sudom u Beogradu, a u drugom stepenu pred Apelacionim sudom u Beogradu.⁶⁵ Procesni zakon koji se primenjuje u ovim postupcima je Zakon o parničnom postupku.⁶⁶

Uprkos ovako jasnim odredbama i međunarodnog i domaćeg prava, kao i sudskoj praksi međunarodnih tela, žrtve u postupcima pred domaćim sudovima gotovo uopšte nisu u mogućnosti da realizuju svoje pravo na reparacije. Naime, lica kojima su fizičku štetu ili duševnu bol prouzrokovali državni organi Srbije mogu da ostvare naknadu jedino kroz sudske postupke protiv države. Međutim, država može odgovarati samo ako je tužba podneta u roku od tri godine od saznanja žrtve za štetu i učinioca. Dakle, jedna od većih prepreka koje se stavljaju pred žrtve jesu odredbe o zastarelosti potraživanja naknade štete, odnosno način na koji ih tumače i primenjuju sudije u Srbiji. Iako je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila Rezoluciju o osnovnim principima i smernicama prava na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja ljudskih prava⁶⁷ koja u odeljku IV uređuje pitanje zastarelosti na način da „tamo gde je to predviđeno primenjivim ugovorom ili je sastavni deo drugih međunarodnih pravnih obaveza, odredbe o zastarelosti se neće primenjivati na teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava koje predstavljaju zločine na osnovu međunarodnog prava“⁶⁸, može se zaključiti da za domaće sudove ovaj akt nema nikakvu pravnu važnost. Sudovi i dalje restriktivno primenjuju odredbe o zastarelosti potraživanja naknade štete, suprotno onome što je smisao i cilj njihove sadržine. Kako, primera radi, krivično gonjenje za krivično delo ratnog zločina ne zastareva, to bi trebalo da znači da bi žrtve imale neograničeni rok da podignu tužbu za naknadu štete. Međutim, Vrhovni sud Srbije je 2005. godine zauzeo stav da ovaj duži rok važi samo prema direktnom učiniocu krivičnog dela

17

63 Član 172. Zakona o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, „Sl. list SRJ“, br. 31/93 i „Sl. list SCG“, br. 1/2003 – Ustavna povelja).

64 Član 180. Zakona o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, „Sl. list SRJ“, br. 31/93 i „Sl. list SCG“, br. 1/2003 – Ustavna povelja).

65 Prema članu 40. novog Zakona o parničnom postupku („Sl. glasnik RS“, br. 72/11), odnosno prema članu 41. starog Zakona o parničnom postupku („Sl. glasnik RS“, br. 125/04 i 111/09), u sporovima protiv Republike Srbije, postupak se pokreće pred sudom na čijem području se nalazi sedište njene skupštine.

66 Zakon o parničnom postupku („Sl. glasnik RS“, br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US, 55/2014, 87/2018 i 18/2020).

67 Rezolucija br. 60/147 od 16. decembra 2005. godine.

68 Rezolucija br. 60/147 od 16. decembra 2005. godine, poglavlje IV. Zastara, tačka 6., stranica 5.

odnosno štete, a ne i prema odgovornom licu.⁶⁹ S druge strane, prema stavu Ustavnog suda Srbije iz 2011. godine, ovaj duži rok se primenjuje prema svakom odgovornom licu, a ne samo prema neposrednom štetniku. Međutim, Ustavni sud takođe smatra da je takav rok primenljiv „samo ako je pravnosnažnom presudom utvrđeno postojanje krivičnog dela i okrivljeni oglašen krivim za krivično delo.”⁷⁰ Stoga, ovakvo tumačenje u praksi ima vrlo ograničeno dejstvo, jer za najveći broj zločina počinjenih tokom devedesetih ne postoji osuđujuća krivična presuda. Kao rezultat ovakve interpretacije sudova rokovi za većinu žrtava su istekli, a da mnogi potencijalni tužioci nisu bili u mogućnosti da podignu tužbe, a sada i nemaju mogućnost da to učine.

U slučaju odbijanja tužbenih zahteva od strane Apelacionog suda u drugom stepenu, strankama je na raspolaganju podnošenje ustavne žalbe Ustavnom sudu Srbije, zbog povrede nekog Ustavom zagarantovanog prava. U slučaju odbijajuće odluke Ustavnog suda, stranke imaju rok od 6 meseci da podnesu predstavku Evropskom sudu za ljudska prava protiv Srbije, zbog povrede nekog od prava iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija).⁷¹

IV. ANALIZA POJEDINAČNIH PARNIČNIH POSTUPAKA ZA NAKNADU ŠTETE

U ovom poglavlju ukratko će biti izložen pregled pojedinačnih parničnih postupaka za naknadu štete pred sudovima u Srbiji.

1) SJEVERIN

Sjeverin je mesto koje se nalazi u opštini Priboj, u jugozapadnom delu Srbije, uz granicu sa BiH. Većinom je naseljeno bošnjačkim stanovništvom. Sa početkom rata u BiH, stanovnici ovog i okolnih mesta bili su izloženi teroru pripadnika oružanih

⁶⁹ Presuda Vrhovnog suda Srbije Rev-1432/05.

⁷⁰ Stav Ustavnog suda, Su br: I - 400/1/3 - 11 od 14. jula 2011. godine.

⁷¹ Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni uz Konvenciju i Prvi protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/03).

snaga bosanskih Srba koji su neometano prelazili granicu sa Srbijom. U tom periodu, na području ovog sela, zabeležena su ubistva, otmice i drugi vidovi kršenja ljudskih prava.⁷² Dana 22. oktobra 1992. godine, pripadnici jedinice „Osvetnici“, koja je delovala u okviru VRS, zaustavili su autobus koji je saobraćao redovnom linijom, a kojim su meštani Sjeverina i drugih mesta putovali u Priboj. Iz njega su nakon legitimisanja izveli 15 muškaraca i jednu ženu (svi državljani Srbije bošnjačke nacionalnosti). Sa mesta gde je autobus zaustavljen (selo Mioče u BiH), odvojene Bošnjake su kamionom prevezli u Višegrad, u motel „Vilina vlas“. Tu su ih brutalno fizički i psihički zlostavljali. Posle toga su ih odveli na obalu reke Drine gde su ih sve streljali. Sve žrtve otmice se i dalje vode kao nestale, osim Medredina Hodžića, čije telo je pronađeno u jezeru Perućac 2011. godine.

a. Slučaj Alagić Nerminke i dr.

Za otmicu i ubistvo 16 Bošnjaka, Okružni sud u Beogradu je u julu 2005. godine osudio na po 20 godina zatvora Milana Lukića, Olivera Krsmanovića i Dragutina Dragičevića, a Đorđa Ševića na 15 godina zatvora.⁷³ Vrhovni sud Srbije potvrdio je ovu presudu 18. maja 2006. godine.⁷⁴ Uprkos izjavama sa najvišeg vrha vlasti, stvarni naponi da se posmrtni ostaci ubijenih Sjeverinaca pronađu do danas su u potpunosti izostali. Porodice ubijenih Sjeverinaca, a s obzirom da im od strane države nije priznat status članova porodica civilnih žrtava rata, odlučili su da sudskim postupkom pokušaju ostvariti naknadu štete.

19

i. Postupak pred sudom

FHP je u junu 2007. godine u ime 25 članova porodica otetih i ubijenih Sjeverinaca pokrenuo postupak protiv Republike Srbije za naknadu nematerijalne štete zbog njene odgovornosti po više osnova, i to za pomaganje Vojske Republike Srpske (VRS), čiji su pripadnici (u okviru Višegradske brigade) oteli i streljali 16 Bošnjaka, kao i zbog nepružanja potrebne zaštite svojim građanima prilikom prelaska preko teritorije na kojoj je bio oružani sukob, ali i propusta MUP-a da obezbedi autobusku liniju ili spreči njeno funkcionisanje, te zbog propusta Vojske Jugoslavije (VJ) u obezbeđenju državne granice. FHP je u tužbi istakao i odgovornost Srbije koja proizlazi iz Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima⁷⁵, kojim je preuzela obavezu da svim osobama

72 Videti: Ljudska prava 1991–95, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 1997.

73 Presuda Okružnog suda u Beogradu K.1419/04 od 15. jula 2005. godine.

74 Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. I 1807/05 od 13. aprila 2006. godine.

75 Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima („Sl. list SFRJ“, br. 7/71).

na svojoj teritoriji ili koje potpadaju pod njenu nadležnost garantuje pravo na život, pravo na slobodu i sigurnost, kao i da postupa humano prema svim osobama lišenim slobode.⁷⁶ FHP je tužbom od Suda tražio da obaveže Republiku Srbiju da članovima porodica otetih i ubijenih Sjeverinaca isplati odštetu u ukupnom iznosu od 37.250.000 dinara. Uz tužbu, FHP je priložio dokaze korišćene pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) kojima se utvrđuje da je Srbija učestvovala u finansiranju i naoružavanju VRS, kao i saradnji sa VRS. Takođe, odgovornost države Srbije proističe i iz činjenice da su državni organi imali saznanja o delovanju naoružanih formacija u blizini državne granice koje je bilo usmereno na pripadnike muslimanskog naroda, te su bili dužni da zaštite svoje građane – Bošnjake, koji su živeli u tom pograničnom području.⁷⁷ Ta obaveza bila je predviđena tada važećim Ustavom i precizirana Zakonom o unutrašnjim poslovima, po kom je MUP moglo privremeno zabraniti ili ograničiti kretanje lica na određenoj teritoriji „radi zaštite života ljudi koji su ugroženi zbog masovnog vršenja krivičnih dela ili ako to zahtevaju razlozi odbrane Republike”.⁷⁸

Prvo ročište u ovom postupku Sud je zakazao više od godinu dana nakon podnošenja tužbe, u julu 2008. godine, i to tek nakon urgencije advokata tužilaca. U toku postupka održana su ukupno četiri ročišta na kojima su pet članova porodica i jedan svedok dali iskaze samo u vezi sa okolnostima koje se tiču zajedničkog života žrtava i članova njihovih porodica.⁷⁹

ii. Presuda Prvog opštinskog suda

U februaru 2009. godine, Sud je doneo presudu kojom je odbio tužbeni zahtev, smatrajući navode iz tužbe neosnovanim.⁸⁰ U obrazloženju presude Sud je naveo da ne može postojati odgovornost organa Republike Srbije da obezbede autobusku liniju. U nastavku, Sud je naveo da nije postojao ni zakonski ni podzakonski propis koji bi ustanovio takvu obavezu MUP-a. Argument advokata žrtava da je Republika Srbija pomagala VRS Sud nije smatrao relevantnim, jer je presudom u krivičnom postupku utvrđeno da su lica osuđena za ovaj zločin bila pripadnici paravojne formacije, a ne

76 Videti čl. 2, 6, 9. i 10. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima („Sl. list SFRJ”, br. 7/71).

77 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 38, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

78 Član 15. Zakona o unutrašnjim poslovima („Sl. glasnik RS”, br. 44/91, 79/91).

79 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 39, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

80 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu, P br. 5509/07 od 6. februara 2009. godine.

pripadnici VRS, „te da su počinili zločin nezavisno od Vojske Republike Srpske i kao pojedinci i kao grupa sa autonomnom voljom.”⁸¹ Štaviše, Sud nije odredio da se dokazi koji govore o povezanosti Republike Srbije i Republike Srpske izvedu u toku postupka. Prema stavu Suda, radilo se o svedocima koji su svedočili pred MKSJ i koji nisu saslušani u ovom postupku, pa bi prihvatanje njihovih iskaza, prema mišljenju Suda, bilo protivno načelu neposrednosti suđenja. Takođe, Sud je zauzeo stav da je za izvođenje ovih dokaza bila potrebna saglasnost zastupnika države. Sud je odbacio tvrdnju da je Srbija prekršila svoje obaveze iz međunarodnih ugovora o zaštiti ljudskih prava, navodeći da je Srbija „dužna da obezbeđuje primenu navedenih akata na teritoriji Republike Srbije i može odgovarati samo za štetu koja je pričinjena usled akata terora i drugih akata neprimene međunarodnih ugovora koji su preduzeti na teritoriji Republike Srbije.”⁸²

iii. Odluka Apelacionog suda Protiv presude Prvog osnovnog suda

FHP je u aprilu 2009. godine uložio žalbu Apelacionom sudu u Beogradu. Više od četiri godine od podnošenja žalbe, trebalo je Apelacionom sudu da donese odluku. Zbog odugovlačenja postupka pred Apelacionim sudom, FHP je uložio ustavnu žalbu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku. Ustavni sud Srbije je u septembru 2013. godine doneo odluku kojom je ustanovljena povreda prava članova porodica na suđenje u razumnom roku.⁸³ U septembru 2013. godine, presudu je doneo i Apelacioni sud koji je odbio žalbu i potvrdio odluku prvostepenog suda.⁸⁴ Na ovu, drugostepenu odluku nije bilo moguće uložiti drugo pravno sredstvo, osim revizije Vrhovnom kasacionom sudu i ustavne žalbe Ustavnom sudu Srbije.

21

iv. Odluka Vrhovnog kasacionog i Ustavnog suda

FHP je u oktobru 2013. godine uložio ustavnu žalbu Ustavnom sudu Srbije i reviziju Vrhovnom kasacionom sudu protiv odluke Apelacionog suda. Vrhovni kasacioni sud je rešenjem u decembru 2015. godine reviziju odbacio kao nedozvoljenu, dok je Ustavni sud Odlukom u aprilu 2016. godine odbio kao neosnovanu ustavnu žalbu tužioca.⁸⁵

81 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 39, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

82 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 40, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

83 Odluka Ustavnog suda, Už 6652/13 od 15. oktobra 2013. godine.

84 Presuda Apelacionog suda u Beogradu GŽ-2044/12 od 4. septembra 2013. godine

85 Odluka Ustavnog suda, Už – 8771/2013 od 20.05.2016. godine.

v. Postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava

Odluka ustavnog suda je poslednja instanca u okviru pravnog sistema Republike Srbije, i isti ne poznaje više nijedno pravno sredstvo koje bi se moglo iskoristiti pred nacionalnim pravosudnim organima. Stoga su tužioci, po iscrpljenju svih domaćih pravnih lekova, a koje Evropski sud za ljudska prava smatra delotvornim, podneli predstavku istom. Evropski sud za ljudska prava je u januaru 2019. godine⁸⁶ odbio da razmatra predstavku koju su mu članovi porodica žrtava uputili, s obrazloženjem da se zločin dogodio u vreme kada Evropska konvencija nije bila na snazi u Srbiji, odnosno da je predstavka neprihvatljiva *ratione temporis*. Ovom odlukom iscrpljene su sve pravne instance kojima su porodice žrtava mogle da se obrate za ostvarenje svog prava na naknadu štete.

Iako je Evropski sud pre više decenija izgradio praksu da će, prilikom odlučivanja o predstavkama podnetim nakon stupanja na snagu Konvencije u odnosu na predmetnu državu, uzeti u obzir samo događaje koji su se desili nakon stupanja na snagu Konvencije⁸⁷, taj sud je takođe doneo i niz odluka koje su poznavale odstupanja od ustaljenog pravila. Tako je npr. Evropski sud od ovog pravila odstupao u situacijama kada je reč o trajnoj povredi koja je nastala pre stupanja Konvencije na snagu, ali ona postoji i nakon njenog stupanja na snagu⁸⁸; ukoliko država nije sprovela delotvornu istragu kako bi se otkrili izvršioci krivičnog dela čak i ukoliko je smrt nekog lica nastupila pre stupanja na snagu Konvencije⁸⁹; potom ukoliko je reč o licima nestalim pre stupanja na snagu Konvencije, čije nestanke država nije istražila ni nakon njenog stupanja na snagu⁹⁰ i sl. S obzirom na navedene primere sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, FHP ne vidi razlog zbog čega taj sud nije i u ovom slučaju primenio standard koji je već ranije prihvatio u presudama koje se mogu jednako primeniti i na slučaj „Sjeverin“.

vi. Administrativna procedura

Pored nastojanja da za svoje stradanje dobiju adekvatno obeštećenje sudskim putem, porodice žrtava iz Sjeverina se suočavaju i sa dugogodišnjim odbijanjem institucija Srbije da se za civilne žrtve rata proglase članovi njihovih porodica. Razlog za odbijanje dodeljivanja statusa civilne žrtve rata nalazi se u diskriminatornim

86 Odluka Evropskog suda za ljudska prava, 58650/16 od 31.01.2019. godine.

87 Videti npr. (Blečić v. Croatia [Vv], st. 70; Šilih v. Slovenia [Vv], st. 140; Varnava and Others v. Turkey [Vv], st. 130

88 De Becker v. Belgium

89 Šilih v. Slovenia [Vv], st. 159-167, a posebno st. 161-163

90 (Varnava and Others v. Turkey [Vv], st. 148-149

odredbama novousvojenog Zakona koji reguliše prava članova porodica civilnih žrtava rata. Naime, iako su žrtve otmice u Sjeverinu bile državljani Srbije, zločin se dogodio na teritoriji BiH i to od strane vojske koju Srbija ne smatra neprijateljskom, te se iz tih razloga te žrtve, u očima institucija Srbije, ne smatraju civilnim žrtvama rata. Umesto da novousvojeni zakon ispravi dikriminatorna rešenja ranije važećeg zakona, on je zadržao potpuno iste uslove po kojima žrtve iz Sjeverina i dalje neće moći da steknu status civilnih žrtava rata u Srbiji.

2) PODUJEVO

Ujutro 28. marta 1999. godine, u vreme trajanja oružanog sukoba na Kosovu, pripadnici policijske jedinice „Škorpioni” su u Podujevu izveli iz porodične kuće 20 članova porodica Bogujevci, Duriqi i Llugaliu i okupili ih u dvorištu porodice Gashi. Ubrzo, jedan od pripadnika „Škorpiona” pucao je u Shefkate Bogujevci. Kada su videli da im je majka pogodoena, njena deca su potrčala ka njoj. Tada su drugi pripadnici „Škorpiona” otvorili vatru na decu, a zatim i na ostale civile koji su bili u dvorištu. U ovom zločinu ubijeno je četrnaestoro žena i dece od kojih je najmlađe dete imalo dve godine, a najstarija žena 69 godina. Petoro dece, uzrasta od šest do četrnaest godina, teško je ranjeno. Zbog zločina u Podujevu Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu pravnosnažno je osudilo pripadnike „Škorpiona” Željka Đukića, Dragana Medića i Dragana Borojevića na po 20 godina zatvora, a Miodraga Šolaju na 14 godina zatvora.⁹¹ Zbog istog zločina, Saša Cvjetan je osuđen pravnosnažnom presudom Okružnog suda u Beogradu na 20 godina zatvora.⁹²

23

a. Slučaj Duriqi i dr.

i. Postupak pred sudom

FHP je 24. januara 2007. godine u ime 24 člana porodica ubijenih civila tužio državu Srbiju za naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliskog lica. Tužba je zasnovana na odredbama Ustava Republike Srbije i ZOO, koje predviđaju odgovornost države da nadoknadi materijalnu i nematerijalnu štetu svakom licu kojem ovakva šteta bude naneta nezakonitim ili nepravilnim radom službenog lica ili državnog organa. Tužbom je tražena odšteta u ukupnom iznosu od 52 miliona dinara. Prvi opštinski

91 Presuda Višeg suda u Beogradu, Odeljenje za ratne zločine K.Po2-44/2010 od 22.09.2010. godine; Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Posebno odeljenje Kž1 Po2 2/2011 od 11.02.2011. godine.

92 Presuda Okružnog suda u Beogradu K.br.1823/04 od 17. juna 2005. godine; Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž.I 1847/05 od 22. decembra 2005. godine.

sud u Beogradu je 20. marta 2009. godine doneo presudu⁹³, kojom je odbio tužbene zahteve sa obrazloženjem da je protekao objektivni rok od pet godina od nastanka štete, usvojivši prigovor zastarelosti koji je izneo zastupnik države.

Odlučujući po žalbi koju je uložio FHP, Apelacioni sud u Beogradu doneo je presudu 10. marta 2010. godine⁹⁴ kojom je potvrdio prvostepenu presudu, navodeći da su članovi porodica „dana 28.03.1999. godine kada su ubijeni članovi njihovih porodica saznali za štetu, te su od tog momenta mogli da podnesu tužbu”⁹⁵ Prema Sudu, od tada su počeli da teku i rokovi zastarelosti od tri godine, odnosno pet godina, što njihov tužbeni zahtev (podnet u januaru 2007. godine) čini zastarelim.

Zbog ovakve odluke Apelacionog suda u Beogradu, FHP je podneo zahtev za reviziju postupka Vrhovnom kasacionom sudu, koji je odlukom od 13. aprila 2011. godine⁹⁶ za jednog podnosioca (Envera Duriqija) reviziju odbio kao neosnovanu, a ostalih 20 podnosilaca reviziju odbacio kao nedozvoljenu, jer je u pogledu njih Vrhovni kasacioni sud visine tužbenih zahteva cenio pojedinačno, zbog čega ukupna vrednost spora nije prešla prag potreban za ulaganje revizije.⁹⁷ Na ovu, drugostepenu odluku nije bilo moguće uložiti drugo pravno sredstvo, osim ustavne žalbe Ustavnom sudu Srbije.

ii. Odluka Ustavnog suda

FHP je 17. avgusta 2011. godine podneo ustavnu žalbu u ime svih podnosilaca – članova porodica žrtava, ističući povredu prava na pravično suđenje. Ustavni sud je u avgustu 2014. usvojio samo deo žalbe, nalazeći da je Vrhovni kasacioni sud pogrešio u primeni prava kada je na ovaj slučaj primenio opšte rokove zastarelosti (tri i pet godina), umesto rokova koji se primenjuju u slučajevima kada je šteta nastala krivičnim delom. Nakon ove odluke USS, određeno je ponavljanje postupka pred prvostepenim sudom.⁹⁸

93 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu V PBR.491/07 od 20. marta 2009. godine.

94 Presuda Apelacionog suda u Beogradu GŽ-4185/10 od 10. marta 2010. godine.

95 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 45, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf,

96 Presuda Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije Rev 85/11 od 13. aprila 2011. godine.

97 Ovakvo tumačenje uslova za podnošenje revizije je izrazito restriktivno i pogrešno, jer se radi o šteti nastaloj iz istog krivičnog dela (činjeničnog stanja), te je iznos tužbenog zahteva morao biti cenjen u celini a ne pojedinačno prema podnosiocima. Sa druge strane, visina odštetnog zahteva Envera Duriqija jedina je koja pojedinačno prelazi prag potreban za ulaganje revizije (Enver Duriqi potražuje obeštećenje zbog ubistva šestoro članova porodice).

98 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 46, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

iii. Ponovljeni postupak

U ponovljenom postupku, nakon osam godina trajanja istog, Prvi osnovni sud u Beogradu doneo je u decembru 2015. godine presudu⁹⁹ kojom je obavezao Republiku Srbiju da isplati naknadu štete za 24 najbliža srodnika, četrnaestero žena i dece, koje su u martu 1999. godine ispred njihovih kuća u Podujevu ubili pripadnici jedinice MUP-a Srbije „Škorpioni” u ukupnom iznosu od 25,9 miliona dinara. Dosuđena naknada štete kod svih tužilaca iznosi više nego upola manje od iznosa koji je tužbom prvobitno tražen. Prvi osnovni sud je u obrazloženju presude naveo samo to da je našao da je tužbeni zahtev previsoko opredeljen i da ga je zato delimično odbio. Samim tim što uopšte nije pružio nikakve razloge niti objašnjenja zbog kojih smatra da je postavljeni zahtev previsok, ovakvo umanjeње, pored toga što je paušalno odmereno, predstavlja i povredu prava na naknadu štete zbog nezakonitog rada državnog organa, garantovanog članom 35 Ustava Srbije¹⁰⁰, kao i povredu prava na pravni lek zbog povrede osnovnih ljudskih prava, garantovanog članom 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Advokat žrtava podneo je žalbu na ovu presudu, sa predlogom da Apelacioni sud usvoji zahteve tužilaca u celini.

Presudom Apelacionog suda u Beogradu od 30. avgusta 2018. godine¹⁰¹ potvrđena je prvostepena presuda doneta¹⁰² protiv Republike Srbije po tužbi 24 tužioca na ime naknade nematerijalne štete zbog smrti bliskog lica. Po pravosnažnosti presude, a s obzirom na to da Republika Srbija nije dobrovoljno izvršila obavezu, tužioci su morali da vode postupak prinudnog izvršenja kako bi realizovali svoje potraživanje. Na ovaj način okončan je izvršni postupak, a svakom od tužioca u proseku je dosuđen iznos od oko 700.000,00 dinara, a tužena obavezana da plati troškove postupka. Inače, ovo je prva presuda u Srbiji, kojom se dosuđuje naknada štete zbog utvrđene odgovornosti države Srbije za zločin koji su njene snage počinile nad albanskim civilima za vreme sukoba na Kosovu.

25

a. Slučaj Sarande, Jehone i Lirie Bogujevci

Ujutro 28. marta 1999. godine, Saranda, Jehona i Lirie Bogujevci su sa svojim majkama, sestrama, braćom i širom familijom bile u porodičnoj kući. Očevi su ranije zbog straha od srpskih snaga napustili kuću i sklonili se u šumu. Pripadnici MUP-a Republike

99 Presuda Prvog Osnovnog suda u Beogradu, 52. P 21734/15 od 16.12.2015. godine i dopunska presuda, 52. P 21734/15 od 22.03.2016. godine.

100 Ustav Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006).

101 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž-3441/2016 od 30. avgusta 2018. godine.

102 Presuda Prvog Osnovnog suda u Beogradu, 52. P 21734/15 od 16.12.2015. godine i dopunska presuda, 52. P 21734/15 od 22.03.2016. godine.

Srbije (jedinica “Škorpion”) su ušli u kuću, isterali ih napolje a zatim sproveli u dvorište porodice Gashi. Tu su im naredili da dignu ruke, pretresli ih, a zatim povelu ka obližnjoj policijskoj stanici. Dok su ih vodili ka stanici, vikali su na njih i vređali ih. U jednom trenutku, pripadnici „Škorpiona” su iz grupe izdvojili Hamdija Duriqija i Selmana Gashia, uveli ih u kafanu i ubili. Pripadnici MUP-a su zatim naredili ženama i deci da se vrate u dvorište porodice Gashi. Ubrzo po dolasku u dvorište, NN pripadnik “Škorpiona” je pucao u Shefkate Bogujevci. Videvši da je pucano u njihovu majku, deca Fatos, Jehona, Lirie i Genc Bogujevci su potrčala prema njoj. Tada su ostali policajci otvorili vatru na njih. Ubijeno je sedam žena i sedmoro dece.¹⁰³

Saranda, Jehona, Lirie, Fatos i Genc Bogujevci su teško ranjeni, te su zadobile brojne i teške povrede. Saranda je pogođena trinaest puta u ruku, dva puta u nogu i jednom u leđa. Jehona je pogođena u oba ramena, levu ruku i levu nogu. Lirie je ranjena u predelu vrata, leđa, ramena i prstiju. Saranda, Lirie i Jehona se i danas leče od ozbiljnih i trajnih fizičkih povreda i psihičkih trauma.

i. Postupak pred sudom

FHP je 28. avgusta 2008. godine u ime Sarande, Jehone i Lirie Bogujevci pokrenuo postupak protiv Republike Srbije pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu, a za naknadu nematerijalne i materijalne štete, prouzrokovane krivičnim delom ratni zločin protiv civilnog stanovništva, koji su kao žrtve teškog zločina pretrpele, te koji je utvrđen pravosnažnom krivičnom presudom. Tužbeni zahtev je postavljen tako da sud obaveže državu da zbog odgovornosti za zločin počinjen od strane pripadnika MUP-a, Sarandi, Lirie i Jehoni isplati odštetu u visini od 10,5 miliona dinara. Ovaj odštetni zahtev je potraživan po osnovu pretrpljenih fizičkih bolova, straha, povrede prava ličnosti i duševnih bolova zbog umanjenja opšte životne aktivnosti. Za naknadu materijalne štete usled telesnih povreda, narušavanja zdravlja zbog trajno povećanih potreba i smanjenja mogućnosti daljeg razvijanja i napredovanja, FHP je zahtevao da odšteta bude isplaćivana mesečnim rentama u iznosu od po 40.000 dinara.

Uz tužbu, FHP je priložio pravosnažne krivične presude protiv pripadnika „Škorpiona” osuđenih za ovaj zločin i medicinsku dokumentaciju za Sarandu, Jehonu i Lirie Bogujevci. Osim materijalnih dokaznih predloga, Saranda, Jehona i Lirie Bogujevci su

¹⁰³ Fezrije Llugaliju (21), Shefkate Bogujevci (42), Nefise Llugaliju (55), Sala Bogujevci (39), Shehide Bogujevci (67), Esma Duriqi (69) i Fitnete Duriqi (36), Nora Bogujevci (14), Shpend Bogujevci (13), Shpetim Bogujevci (10), Dafina Duriqi (9), Arber Duriqi (7), Mimoza Duriqi (4) i Albion Duriqi (2).

saslušane.¹⁰⁴ Naime, one su svoje prve iskaze dale u decembru 2008. godine pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu, kada su detaljno govorile o zločinu koji su preživele, o brojnim operacijama i dugotrajnom lečenju kroz koje su morale da prođu, kao i o posledicama koje i danas trpe. Zbog uspostavljanja nove mreže sudova i insistiranja postupajuće sudije, nakon dve godine od prvog svedočenja, sestre Bogujevci su bile prinuđene da 2010. godine ponove svoj iskaz, iako za tim nije bilo potrebe jer su već 2008. godine iznele svoje detaljne tvrdnje.

Viši sud je nakon 4 godine trajanja postupka doneo međupresudu.¹⁰⁵ Rešenjem Višeg suda u Beogradu odbijen je kao neosnovan predlog advokata žrtava za donošenjem dopunske međupresude.¹⁰⁶ Donesena međupresuda je zbog formalnih propusta u odlučivanju tada postupajućeg sudije ukinuta rešenjem Apelacionog suda¹⁰⁷ i predmet je vraćen na ponovno odlučivanje. Po prijemu odluke Apelacionog suda, postupajući sudija u Višem sudu, zakazo je prvo ročište tek za 5 meseci. Postupajući po nalogu žalbenog suda, u ponovljenom postupku, izvedeni su svi predloženi dokazi. Dana 07.05.2015. godine, na sudu su po treći put saslušane sestre Bogujevci na okolnost ranjavanja i posledica pretrpljenog događaja. Osim toga, žrtve su prošle kroz detaljno medicinsko veštačenje od strane 4 veštaka medicinske struke. Ovakvim postupanjem, sestre Bogujevci su bile izložene nepotrebnom trošku dolaska u Srbiju iz Velike Britanije gde žive, detaljnim medicinskim pregledima, ali i ponovnoj traumatizaciji, jer su morale do detalja da opisuju zločin koje su preživele i posledice sa kojima se i danas suočavaju. Dana 07.06.2018. godine Viši sud je dozvolio objektivno preinačenje tužbe na osnovu podneska advokata žrtava.¹⁰⁸ Konačno, deset godina nakon podnošenja tužbe, Viši sud u Beogradu je presudom od 7. juna 2018. godine, obavezao Republiku Srbiju da isplati naknadu nematerijalne štete u ukupnom iznosu od 3.050.000,00 dinara sestrama Sarandi, Jehoni i Lirie Bogujevci (sestre Bogujevci), koje su teško ranjene u zločinu pripadnika jedinice „Škorpioni”.¹⁰⁹ Sud je utvrdio postojanje uzročno-posledične veze između zločina koji su počinili pripadnici „Škorpiona” i fizičkih bolova, straha i duševnog bola koje su pretrpele sestre Bogujevci. Sud je delimično odbio tužbeni zahtev tužilja imajući u vidu „svrhu i prirodu instituta pravične naknade nematerijalne štete, odnosno pre svega to da ova

27

104 Videti izveštaj FHP. *Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u sudskim postupcima u Srbiji - Uspostavljanje pravde ili relativizacija zločina?*, str. 68, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/06/Ostvarivanje-prava-%C5%Bertava-na-reparacije-u-sudskim-postupcima-u-Srbiji-izvestaj-za-2012.pdf>, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

105 Međupresuda Višeg suda u Beogradu, P. 2142/10 od 13.09.2012. godine.

106 Rešenje Višeg suda u Beogradu, P br. 2142/10 od 05.02.2013. godine.

107 Rešenjem Apelacionog suda u Beogradu, Gž. 2425/13 od 02.04.2014. godine.

108 Presuda Višeg suda u Beogradu, 10 P. br. 2142/10 od 07.06.2018. godine.

109 *Ibid.*

naknada ne predstavlja naknadu u pravom smislu te reči, jer se njome ne može postići uspostavljanje stanja koje je bilo pre prouzrokovanja štete, već je njen cilj satisfakcija oštećenog, a sud nalazi da je dosuđenom iznosu pružena odgovarajuća satisfakcija”.¹¹⁰ Međutim, ovakvo obrazloženje niti je uspjelo da na adekvatan i uverljiv način objasni kako dosuđeni iznosi pružaju satisfakciju tužiljama, niti kako ispunjavaju svrhu i prirodu instituta pravične naknade nematerijalne štete.

Ovaj sudski postupak je trajao skoro 11 godina tokom kojeg je došlo do promene pet postupajućih sudija koji su vodili ovaj slučaj. Evidentno je da su postupajući sudovi na ovaj način povredili pravo tužilja na pravično suđenje, tj. konkretno pravo na suđenje u razumnom roku, koje garantuje Ustav RS i Evropska konvencija. Dosuđeni iznos naknade štete je više nego upola manji od iznosa koji je tužbom prvobitno tražen. Prilikom dosuđivanja pravične naknade sud je dužan da vodi računa o zaštićenom dobru koje je povređeno i cilju zbog kojeg se naknada dosuđuje. Ukoliko se uzme u obzir da su sestre Bogujevci u vreme zločina bile maloletne (13, 10 i 8 godina), da su preživjele grupno streljanje i bile žrtve ratnog zločina, da im je u zločinu ubijen veliki broj članova porodice, da su i same pretrpele teške povrede koje su zahtevale dugotrajno lečenje, kao i da posledice tih povreda trpe i danas, može se zaključiti da je dosuđeni novčani iznos bio utvrđen paušalno i da nije pružio adekvatnu satisfakciju u odnosu na pretrpljene povrede. Dodeljivanjem ovako niskih iznosa naknada štete oštećenim, sudovi Srbije obesmišljavaju cilj naknade nematerijalne štete. Osim toga, ovakvo umanjenje, pored toga što je paušalno odmereno, predstavlja i povredu prava na naknadu štete zbog nezakonitog rada državnog organa, garantovanog članom 35 Ustava Srbije, kao i povredu prava na pravni lek zbog povrede osnovnih ljudskih prava, garantovanog članom 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Evropska konvencija i praksa Evropskog suda za ljudska prava afirmišu obavezu države da pruži novčanu kompenzaciju žrtvama kršenja ljudskih prava i sloboda propisanih konvencijom uz stav da dosuđena naknada koja je ispod minimuma koji se dosuđuje u praksi suda ne može predstavljati ispravku povreda prava koje su žrtve pretrpele, pa samim tim ne predstavlja pravedno i odgovarajuće obeštećenje.¹¹¹

Apelacioni sud u Beogradu je svojom presudom od 5. septembra 2019. godine¹¹² delimično preinačio prvostepenu presudu, te su tužiljama dosuđeni znato viši iznosi zbog povreda koje su pretrpele. Naime, preinačenjem presude Sarandi Bogujevci pripao je iznos od 2.600.000,00 dinara umesto 1.300.000,00 dinara, Jehoni Bogujevci

110 Presuda Višeg suda u Beogradu, 10 P. br. 2142/10 od 07.06.2018. godine.

111 Videti slučaj Evropskog suda za ljudska prava *Ciorap protiv Moldavije*.

112 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž-8845/2018 od 5. septembra 2019. godine.

pripao je iznos od 2.450.000,00 dinara umesto 1.150.000,00 dinara, dok je Lirie Bogujevci pripao iznos od 1.250.000,00 dinara umesto iznosa od 600.000,00 dinara, dok se odbija kao neosnovan veći deo preostalog tužbenog zahteva tužilja. Žalbeno veće se upravo vodilo činjenicama od značaja na koje je ukazano od strane advokata žrtava (vrsta krivičnog dela, stepen društvene opasnosti i sl.), okolnostima pod kojima se sve navedeno desilo i uzrastom tužilja u tom periodu, nalazeći da je dosuđeni iznos prvostepenim presudom prenizak i da je potrebno uvećati obim obeštećenja tužiljama.

S obzirom na to da Republika Srbija nije dobrovoljno izvršila ovu presudu, tokom 2020. godine je pokrenut i okončan postupak prinudnog izvršenja. Okončanjem izvršnog postupka, konačno je završen postupak koji su sestre Bogujevci vodile više od decenije u Srbiji, a one su uspele da realizuju svoje potraživanje na ime naknade štete koju su pretrpele.

3) TORTURA NAD ALBANCIMA NA KOSOVU

Tokom oružanog sukoba na Kosovu (februar 1998 – jun 1999), a posebno tokom NATO bombardovanja (mart – jun 1999), srpske snage bezbednosti su bez osnova uhapsile i držale u nezakonitom pritvoru nekoliko hiljada kosovskih Albanaca, pod navodnom sumnjom da su teroristi. Albanski muškarci su hapšeni u svojim domovima, na ulici i drugim javnim mestima. Svi uhapšeni su prolazili kroz gotovo identičan tretman. Privođeni su u lokalne policijske stanice gde su ih policajci ispitivali o njihovoj navodnoj pripadnosti Oslobođilačkoj vojsci Kosova (OVK), o aktivnostima OVK, napadima na vojsku i policiju itd. Prilikom ispitivanja, policajci su ih brutalno tukli palicama, pesnicama i nogama, primoravajući ih da potpišu priznanje, a nekima od njih je urađen parafinski test¹¹³.

Policija je privedene albanske muškarce dalje sprovodila u Kazneno-popravni zavod Lipljan ili u Kazneno-popravni zavod u Dubravi kod Istoka. Sa povlačenjem srpskih snaga sa Kosova, nezakonito pritvoreni albanski muškarci su autobusima prebačeni u zatvore u Nišu, Požarevcu i Sremskoj Mitrovici.

¹¹³ Parafinski, difelinaminski ili barutni test koristi se za utvrđivanje da li je određeno lice pucalo iz vatrenog oružja. Ovaj metod, koji je 1933. godine prvi put primenio meksički forenzički stručnjak Teodoro Gonzales, izvodi se pomoću tzv. parafinskih rukavica, koje se prave oblaganjem šaka gazama natopljenim parafinom, ili pomoću lepljivih folija koje se stavljaju na šake, kako bi se sakupili organski produkti nastali od barutnog punjenja metka (nitrati i nitriti). Videti: Dr Aleksandar Ivanović i doc. dr Ivana Bjelovuk, „Pouzdanost kriminalističko-tehničkih metoda za detektovanje tragova barutnih čestica na šakama osumnjičenih”, Bezbednost – časopis Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, br. 3/2010, Beograd, 2010, str. 12–13.

Protiv velike većine pritvorenih nikada nije pokrenut krivični postupak, a u zatvoru su bez zakonskog osnova neki proveli i skoro dve godine. Oslobođeni su odlukama Ministarstva pravde Republike Srbije. Onima protiv kojih je pokrenut krivični postupak, na teret su stavljena krivična dela oružane pobune, terorizma i udruživanja radi neprijateljske delatnosti.¹¹⁴ Oni su na slobodu pušteni na osnovu Zakona o amnestiji koji je stupio na snagu 2. marta 2001. godine.¹¹⁵ Institucije Srbije im nikada nisu izdale niti jedan dokument o vremenu provedenom u pritvoru.¹¹⁶

a. Slučaj Behrama Sahiti i dr.

Behram Sahiti, Elmi Musliu, Enver Baleci i Faton Halilaj živeli su u selima u okolini Glogovca. Sva četvorica su privedeni 28. maja 1999. godine, kada je policija ušla u njihova sela. Sprovedeni su u Glogovac u stovarište brašna. Tamo su ih policajci batinali palicama i metalnim šipkama. Uzeli su im podatke i uradili parafinski test. Narednog dana su autobusima prebačeni u zatvor u Lipljanu, u kojem su vladali krajnje nehumani uslovi. U prostorijama od po nekoliko kvadratnih metara bilo je smešteno na desetine pritvorenika koji su spavali na golom podu, a hranu dobijali u minimalnim količinama. Faton Halilaj je imao 13 godina kad je uhapšen. U ranim jutarnjim časovima 10. juna, zajedno sa ostalim albanskim muškarcima, Sahiti, Musliu, Baleci i Halilaj vezani su i autobusima, uz pratnju policije, prevezeni u zatvor u Požarevcu. Odmah po dolasku u zatvor primorani su da prođu kroz kordon policije i zatvorskih čuvara, koji su ih udarali pendrecima, palicama i metalnim šipkama, da bi ih potom postrojili i razvrstali po sobama. Uslovi u zatvoru su bili izrazito loši (spavali su na podu, samo sa ćebadima, u sobama zajedno sa oko stotinu drugih zatvorenika). Isto tako, uslovi za održavanje higijene su bili na izrazito niskom nivou što je rezultiralo time da su svi dobili šugu i vaške. Hrane gotovo da nije bilo i zatvorenici su konstantno gladovali. Niko od njih nije bio ispitivan za vreme boravka u Požarevcu.

114 Čl. 124, 125. i 136. Osnovnog krivičnog zakona („Sl. list SFRJ”, br. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 54/90 i „Sl. list SRJ”, br. 35/92, 37/93, i 24/94).

115 Član 1. stav 2. Zakona o amnestiji („Sl. list SRJ”, br. 9/01).

116 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 51, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

Nakon posete predstavnika Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (MKCK) uslovi su malo poboljšani. Faton Halilaj pušten je iz zatvora 19. novembra 1999. godine, Behram Sahiti i Elmi Musliu u aprilu, a Enver Baleci u junu 2000. godine. Protiv njih nije vođen nikakav postupak. Tortura, nečovečno i ponižavajuće postupanje pripadnika MUP-a tokom nezakonitog pritvora ostavili su trajne posledice na njihovo zdravlje. Svima je ustanovljen posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), zbog koga će doživotno morati da primaju terapiju.¹¹⁷

i. Sudski postupak

FHP je u aprilu 2010. godine podneo tužbu za naknadu štete u ime Sahitija, Musliua, Balecija i Halilaja protiv Republike Srbije, zbog odgovornosti za torturu koju su pripadnici MUP-a sprovedili nad njima. U tužbi se potraživalo od Suda da obaveže Republiku Srbiju da žrtvama isplati odštetu u ukupnom iznosu od 2,7 miliona dinara, zbog umanjavanja opšte životne aktivnosti, uzrokovanog preživljenom torturom. U toku postupka saslušane su sve žrtve i obavljeno je medicinsko veštačenje od strane veštaka neuropsihijatra, koji je utvrdio da sve žrtve boluju od PTSP-a, zbog čega im je trajno umanjena opšta životna aktivnost.

U junu 2012. godine, Prvi osnovni sud u Beogradu je doneo presudu kojom je odbio tužbene zahteve žrtava.¹¹⁸ Sud je stao na stanovište da su njihovi zahtevi zastareli, iako je poklonio veru iskazima žrtava. Prema stavu Suda, njihovo pravo na naknadu štete od Republike Srbije zastarelo je istekom objektivnog roka, tj. pet godina od nastanka štete, što bi u konkretnom slučaju bilo 2005. godine. Sud je prihvatio i nalaze veštaka koji je utvrdio da je žrtvama konstatovan PTSP koji je konačni oblik dobio 2008. godine, odnosno 2011. godine, ali je smatrao da je „[m]omenat saznanja za štetu od uticaja [...] samo ako do njega dođe u okviru objektivnog roka od 5 godina, ali ne i kasnije.”¹¹⁹

U septembru 2013. godine, po žalbi advokata žrtava, Apelacioni sud u Beogradu doneo je rešenje¹²⁰ kojim je ukinuo prvostepenu presudu i predmet vratio na ponovno suđenje, kako bi se ponovo utvrdilo kada su počeli da teku rokovi zastarelosti. U obrazloženju ovakve odluke navodi se da se „saznanje za štetu [...] prema našoj

31

117 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 55, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

118 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 32 P broj 70585/10 od 15. juna 2012. godine.

119 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 57, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

120 Rešenje Apelacionog suda u Beogradu Gž.br.539/13 od 25. septembra 2013. godine.

sudskoj praksi ne vezuje samo za dan njenog prouzrokovanja (nastanak štete), već i za okolnosti koje se odnose na završetak lečenja i saznanje da su zaostale posledice prouzrokovala trajno oštećenje zdravlja i opšte životne sposobnosti oštećenog koje mu je umanjilo životnu aktivnost”.¹²¹

Imajući u vidu nalaze veštaka koji je utvrdio da je bolest kod žrtava dobila konačan oblik 2008. odnosno 2011. godine, Sud je naložio da se iznova utvrdi kada su one postale svesne punog obima posledica po njihovo zdravlje. U ponovljenom postupku, prvostepeni sud je ponovo održao glavnu raspravu i saslušao veštaka, koji je na osnovu svog stručnog iskustva u tretiranju PTSP-a, kao i pregleda tužilaca i njihove medicinske dokumentacije, utvrdio da su oni za konačan oblik oboljenja saznali momentom pregleda. Zbog ove činjenice, Sud je zaključio da njihove tužbe nisu zastarele i doneo je novu presudu kojom je usvojio njihove tužbene zahteve, ali ne u celosti.¹²²

Tako je Behramu Sahitiju i Enveru Baleciju dosuđeno po 125.000 dinara na ime naknade štete za duševne bolove zbog umanjenja opšte životne aktivnosti. Po istom osnovu Elmi Musliu dobio je 250.000, a Faton Halilaj 370.000 dinara. Objašnjavajući visinu dosuđenih iznosa, Sud je naveo da je „cenio stepen umanjenja životne aktivnosti kod svakog od tužilaca, životnu dob u vreme lišenja slobode, kao i da će posledice trpeti tokom čitavog života”.¹²³ Za Fatona Halilaja, Sud je uzeo u obzir da je on u vreme lišenja slobode bio maloletan. Za ovakvu odluku u presudi je navedeno obazloženje da su traženi iznosi previsoko postavljeni i da bi njihovo dosuđivanje bilo u suprotnosti sa ciljem naknade štete i njenom društvenom svrhom. Međutim, za ovakav zaključak Suda izostalo je detaljnije obrazloženje. Očigledno je da ovi novčani iznosi koje je odredio Sud ne mogu predstavljati adekvatnu kompenzaciju za učinjenu povredu. Čak se ni najveća dosuđena suma u ovom slučaju nikako ne može smatrati pravičnom naknadom, kada se uzme u obzir da je u vreme hapšenja i mučenja Faton Halilaj imao samo 13 godina.

121 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 57, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

122 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 64 P.br.38854/13 od 13. februara 2015. godine.

123 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 58, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

Advokat žrtava je po prijemu presude, dana 29.05.2015. godine, podneo zahtev za donošenje rešenja o ispravci presude, zbog očiglednih grešaka u kucanju imena i prezimena tužilaca. Po ovom zahtevu sud je doneo rešenje o ispravci.¹²⁴ Osim toga, na ovako nisko dosuđene iznose advokat žrtava uložio je žalbu Apelacionom sudu u Beogradu. Apelacioni sud u Beogradu je presudom odbio kao neosnovanu žalbu tužioca i potvrdio prvostepenu presudu.¹²⁵ Po pravosnažnosti presude, pokrenut je izvršni postupak kako bi tužioci realizovali svoje potraživanje. Na ovaj način okončan je izvršni postupak dana 19.06.2018. godine. Dosuđeni iznosi u ovom predmetu su u velikoj nesrazmeri sa ozbiljnošću povreda nanetih albanskim zatvorenicima. Oni su i daleko ispod iznosa koje je Evropski sud za ljudska prava u postupcima protiv države Srbije¹²⁶, dosuđivao pojedincima zbog povrede zabrane mučenja predviđene članom 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima.¹²⁷ Prema standardima Evropskog suda, iznos naknade štete neće biti adekvatan, pa samim tim ni povreda neće biti ispravljena, ukoliko je dosuđena naknada manja od one koju je ovaj sud dodelio protiv Srbije u sličnim predmetima za istu povredu prava.¹²⁸

4) TORTURA U SANDŽAKU

Oblast Sandžaka nalazi se na jugozapadu Srbije, uz granicu sa BiH, i naseljena je većinom Bošnjacima. Nakon početka oružanog sukoba u BiH, pripadnici MUP - a Republike Srbije često su sprovodili sistematske akcije pretresa kuća lokalnih Bošnjaka u potrazi za navodnim nelegalnim oružjem. Nakon pretresa, policajci su često privodili Bošnjake u lokalne policijske stanice, iako kod njih nisu pronašli oružje. U policijskim stanicama, policajci su prema Bošnjacima postupali surovo, zlostavljajući ih fizički i psihički, u cilju iznudiivanja priznanja da poseduju nelegalno naoružanje ili da učestvuju u „aktivnostima protiv države”. Sistematsku torturu, pored FHP-a i Sandžackog odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda, u svojim izveštajima dokumentovala su i različita tela UN. Skupštine opština Sjenice i Tutina usvojile su 2002. i 2003. godine izveštaj o rasprostranjenoj policijskoj represiji i torturi prema Bošnjacima na teritoriji ovih opština tokom devedesetih godina.¹²⁹ Iako je određen broj slučajeva torture prijavljivao nadležnim organima od strane Sandžackog odbora,

124 Rešenja Prvog osnovnog suda u Beogradu P.br.38854/13 od 04.06.2015. godine.

125 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž. br. 3853/16 od 01.06.2016. godine.

126 Od 10.000 do 13.000 evra.

127 Videti slučajeve *Stanimirović i Hajnal protiv Srbije*.

128 Videti slučaj *Ciorap protiv Moldavije*.

129 Zaključak Skupštine opštine Sjenica broj 06-3/2002-02, donet na sednici održanoj 14. februara 2002. godine; Zaključak Skupštine opštine Tutin broj 06-1/03, donet na sednici održanoj 14. februara 2003. godine.

u velikoj većini slučajeva nije sproveden ni krivični, a ni disciplinski postupak protiv odgovornih. Mnogi policajci koje su zlostavljani Bošnjaci označili kao odgovorne za torturu i dalje rade u MUP-u Srbije.¹³⁰

a) Slučaj Šefćeta Mehmedovića

Šefćet Mehmedović sa porodicom živi u selu Murovce, nedaleko od Novog Pazara. Sredinom januara 1994. godine, dobio je poziv od SUP-a Novi Pazar da se javi na informativni razgovor. Mehmedović se odazvao pozivu. Tom prilikom, uveli su ga u jednu kancelariju. Jedan nepoznati inspektor ga je pitao da li poseduje oružje i koje su aktivnosti Stranke demokratske akcije čiji je Mehmedović član. Dao mu je list papira da o tome napiše izjavu. Nakon nekog vremena u kancelariju je ušao inspektor po imenu Nino koji je pročitao izjavu, a zatim je pocepao, optužujući Mehmedovića da laže. Počeo je da udara Šefćeta pesnicama i šamara ga. Pridružili su se i drugi policajci, među kojima je bio i inspektor Bratislav Gerić. Udarali su ga i palicama po tabanima i rukama. Pola sata bi ga tukli, a onda, nakon što bi se odmorili, nastavljali su batinanje. Tortura je trajala do 21:30 časova. Zbog pritiska i zlostavljanja, Mehmedović je potpisao izjavu koju su pripremili policajci. Naredili su mu da se javlja na informativne razgovore svaka 3-4 dana. Mehmedovića su policajci pozivali još 11 puta na informativne razgovore i svaki put su ga primoravali da prizna da učestvuje u aktivnostima protiv države. Poslednji poziv je primio sredinom maja 1994. godine. Tada je Mehmedović pokušao da izvrši samoubistvo. Preživljena tortura izazvala je teške psihičke traume kod Mehmedovića. Od tada pa do danas podvrgnut je stalnom lečenju.¹³¹

i. Sudski postupak

FHP je 24. decembra 2006. godine u ime Šefćeta Mehmedovića podneo tužbu za naknadu nematerijalne štete Prvom opštinskom sudu u Beogradu protiv Republike Srbije. Tužbom se potraživalo od suda da obaveže državu da Mehmedoviću isplati odštetu u iznosu od 1,1 milion dinara, zbog povrede slobode i prava ličnosti, straha, nanetih fizičkih bolova i umanjenja opšte životne aktivnosti. Uz tužbu, FHP je priložio medicinsku dokumentaciju o Mehmedovićevom kasnijem lečenju i predložio saslušanje svedoka.

130 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 60, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

131 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 61, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

Tokom sudskog postupka saslušani su Šefćet Mehmedović, njegova supruga Medina i još dva svedoka koje je predložio advokat tužioca. Izvedeno je i više pismenih dokaza (medicinska dokumentacija, dopis SUP-a Novi Pazar o tome da ovaj organ ne poseduje podatke o privođenju Šefćeta Mehmedovića itd). Šefćet Mehmedović je pred sudom opisao okolnosti privođenja i zlostavljanja koje je preživeo u policijskoj stanici u Novom Pazaru. Zbog povreda i trauma koje je preživeo ima ozbiljnih zdravstvenih problema zbog kojih nije u stanju da radi. Sprovedeno je medicinsko veštačenje kojim je utvrđeno da su zdravstvene posledice preživljenog nasilja kod Mehmedovića dobile konačan oblik 2002. godine.¹³²

Prvi opštinski sud je presudom obavezao državu Srbiju da Šefćetu Mehmedoviću isplati novčanu naknadu u visini od 200.000 dinara zbog odgovornosti za torturu pripadnika MUP-a koja je dovela do umanjenja njegove opšte životne aktivnosti. Deo tužbenog zahteva koji se odnosio na odštetu zbog povrede slobode i prava ličnosti, fizičkih bolova i straha sud je odbio zbog zastarelosti. Prvostepeni sud je primenio opšti rok zastarelosti od tri godine, a za početak tog roka uzeo datum veštačenja.

Apelacioni sud je po žalbama FHP-a i zastupnika države u julu 2012. godine doneo presudu kojom je potvrdio prvostepenu presudu u delu u kom su odbijeni tužbeni zahtevi, a deo kojim je Mehmedoviću dosuđena odšteta je ukinuo i vratio na ponovno suđenje¹³³, smatrajući da prvostepeni sud nije utvrdio jasnu uzročno-posledičnu vezu između postupanja pripadnika MUP-a i štete koja je nastala (umanjenje životne aktivnosti). Takođe, sud je zauzeo stanovište da prvostepeni sud nije utvrdio kada je psihičko oboljenje izazvano preživljenom torturom dobilo konačan oblik, što je važno za utvrđivanje zastarelosti tužbenog zahteva.

ii. Ponovljeni postupak

Tokom ponovljenog postupka, ponovo je salušan veštak i pročitani su svi dokazi izvedeni u prethodnom prvostepenom postupku. Veštak je istakao da između torture i konstatovanog psihičkog oboljenja kod Mehmedovića postoji uzročno-posledična veza, te da je uzročno-posledičnu vezu utvrdio na osnovu medicinske dokumentacije o lečenju Mehmedovića, kao i na osnovu neposrednog pregleda istog.

132 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 62, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

133 Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž.br.10755/10 od 27. jula 2012. godine.

Sud je u decembru 2012. godine doneo presudu kojom je odbio zbog zastarelosti i jedini preostali deo tužbenog zahteva – zahtev za naknadu nematerijalne štete zbog umanjjenja životne aktivnosti.¹³⁴ U obrazloženju presude se navodi da je sud utvrdio da je rok zastarelosti počeo teći od 9. aprila 2002. godine, kada je Mehmedović informisan od strane psihijatra da njegovo oboljenje ima hroničan oblik.¹³⁵ Lečenje od posledica torture kod Mehmedovića je takvo da će trajati do kraja života, ono neće i ne može dovesti do poboljšanja zdravlja, već će se samo održavati nivo narušenog zdravlja, koji bi bez terapije doveo do napredovanja bolesti. U tom smislu, najznačajnija činjenica jeste da je Mehmedović za činjenicu da je oboljenje umanjilo opštu životnu aktivnost saznao prilikom obavljenog veštačenja, iako je sa lečenjem započeo ranije. Tek od trenutka saznanja o punom obimu zdravstvenih posledica mogu se računati rokovi zastarelosti.¹³⁶

U januaru 2013. godine protiv ove presude uložena je žalba Apelacionom sudu u Beogradu. Apelacioni sud je presudom odbio kao neosnovanu žalbu tužioca i potvrdio prvostepenu presudu u ponovljenom postupku.¹³⁷ U obrazloženju presude je između ostalog navedeno da je prvostepeni sud na pravilno utvrđeno činjenično stanje pravilno primenio materijalno pravo i to odredbe čl. 376 ZOO, odnosno da je pravilno ocenio da je potraživanje tužioca zastarelo, imajući u vidu da iz mišljenja sudskog veštaka, proizilazi da je bolest kod tužioca dobila konačan oblik 2002. godine, te da je tada tužiocu saopšteno da je bolest hroničnog i konačnog oblika, bez obzira što lečenje i dalje traje. Na ovu, drugostepenu odluku nije bilo moguće uložiti drugo pravno sredstvo, osim ustavne žalbe Ustavnom sudu Srbije.

iii. Postupak pred Ustavnim sudom

Protiv odluke Apelacionog suda izjavljena je ustavna žalba u maju 2016. godine. Ustavni sud je svojom odlukom odbio kao neosnovanu ustavnu žalbu zbog povrede prava na pravično suđenje i prava na naknadu štete.¹³⁸ Odlučujući o zahtevu i pravima podnosioca, domaći sudovi nisu za svoje odluke dali razumljivo obrazloženje i time su propustili da pruže jasne i razumljive odgovore na argumente koji su od presudnog

134 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 37 P.br. 17652/12 od 11. decembra 2012. godine.

135 Videti izveštaj FHP. *Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u sudskim postupcima u Srbiji - Uspostavljanje pravde ili relativizacija zločina?*, str. 41, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/06/Ostvarivanje-prava-%C5%Bertava-na-reparacije-u-sudskim-postupcima-u-Srbiji-izvestaj-za-2012.pdf>, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

136 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 64, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

137 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž. br. 2187/13 od 10.03.2016. godine.

138 Odluka Ustavnog suda, Už – 4190/16 od 05.04.2018. godine.

značaja za odlučivanje o njegovim pravima. Podnosilac je pred Ustavnim sudom istakao da u praksi drugostepenog Apelacionog suda u Beogradu, u slučajevima koji imaju isti činjenični i pravni osnov kao i njegov, postoje razlike u odlučivanju, odnosno tumačenju momenta od kada se računa početak subjektivnog trogodišnjeg roka zastarelosti iz člana 376 ZOO. U odsustvu mehanizma koji bi osigurao konzistentnost u praksi, duboke i dugoročne razlike u pristupu u odlučivanju, a koje se tiču materije koja je od značaja za društvo, dovode do trajne nesigurnosti koja vodi ka uskraćivanju prava na pravično suđenje.

iv. Postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava

Odluka Ustavnog suda je poslednja instance u okviru pravnog sistema Republike Srbije, i isti ne poznaje više nijedno pravno sredstvo koje bi se moglo iskoristiti pred nacionalnim pravosudnim organima. Stoga je tužioc, po iscrpljenju svih unutrašnjih pravnih lekova, a koje Evropski sud za ljudska prava smatra delotvornim, podneo je u julu 2018. godine predstavku istom. Evropski sud za ljudska prava doneo je odluku¹³⁹, kojom je predstavku proglasio neprihvatljivom s obrazloženjem da se zločin dogodio u vreme kada Evropska konvencija nije bila na snazi u Srbiji, odnosno da je predstavka neprihvatljiva *ratione temporis*. Ovom odlukom iscrpljene su sve pravne instance kojim se Mehmedović mogao obratiti za ostvarenje svog prava na naknadu štete. Dakle, kao što je prethodno navedeno, iako su postojale presude koje bi opravdale odstupanje, u konkretnom slučaju ECtHR je odlučio da ide linijom manjeg otpora i da se istih ne pridržava.

37

5) TORTURA NAD BOŠNJACIMA IZ ŽEPE U LOGORIMA ŠLJIVOVICA I MITROVO POLJE

Rezolucijom Saveta bezbednosti UN od 6. maja 1992. godine Žepa je proglašena zaštićenom zonom UN.¹⁴⁰ Nakon osvajanja Srebrenice 11. jula 1995. godine, snage VRS usmerile su operacije prema Žepi. VRS je osvojila Žepu već 30. avgusta 1995. godine. Posle pada Žepe, preko 800 Bošnjaka, i vojnika i civila, među kojima i dece, u strahu za svoje živote preplivalo je reku Drinu i spas potražilo u Srbiji. Po prelasku reke, na obali su ih hapsili graničari VJ. Na planini Zvezda, Muju Hodžića, mladića iz Žepe, pripadnici VJ su maltretirali, a potom ubili. Pripadnici VJ su zarobljene Bošnjake u grupama sprovodili do školskog igrališta u selu Jagoštica (opština Bajina Bašta), gde su ih popisivali. Tokom popisivanja, vojnici i policajci su fizički maltretirali zarobljene Bošnjake. Do Jagoštrice, zarobljeni muškarci su morali da trče, a vojnici su ih usput

¹³⁹ Odluka Evropskog suda za ljudska prava, broj: 37572/18 od 12.09.2019. godine.

¹⁴⁰ Istom rezolucijom Saveta bezbednosti (br. 824), zaštićenom zonom je proglašena i Srebrenica.

tukli. Školsko igralište su obezbeđivali pripadnici Vojne policije i MUP-a Srbije. Po dolasku u dvorište, vojnici su ponovo pretresali sve zarobljene muškarce i potom im naređivali da kleče ili leže i da ne dižu pogled sa zemlje. U tom položaju neki su proveli i više od 24 sata. Vojnici su ih za to vreme vređali i udarali. Vojnici su povremeno dopuštali i nekim civilima da ulaze u dvorište i tuku muškarce. Iz Jagošnice, zarobljeni Bošnjaci su vojnim kamionima prevezeni u objekte u Šljivovici (opština Čajetina) i Mitrovom Polju (opština Aleksandrovac).¹⁴¹ U kamione u kojima nije bilo mesta za više od petnaestak ljudi, vojnici i policajci su uveli po 50 muškaraca. Usled vrućine i nedostatka vazduha, ljudi su padali u nesvest, a Edhem Torlak iz Žepe se ugušio. Njegovo telo je izneto iz kamiona tek po dolasku u Šljivovicu. Logore Šljivovica i Mitrovo Polje obezbeđivali su pripadnici MUP-a. Po dolasku, zarobljeni Bošnjaci su morali da prođu kroz „špalir“, a zatim su ih policajci ponovo pretresli i popisali. U spavaonicama je bilo smešteno mnogo više ljudi nego što je u njih razumno moglo da stane. Na početku nije bilo kreveta i svi su spavali na podu. Hranu su dobijali jednom dnevno. Onaj koji bi poslednji završio, dobio bi batine od stražara. Prvih mesec dana logoraši u Šljivovici nisu mogli da se kupaju, a onda je u dvorištu napravljen improvizovani tuš na kom je bilo samo hladne vode. Tokom noći, policajci bi prozivali logoraše ili ih izvodili napolje iz soba gde su ih tukli pendrecima, letvama i električnim kablovima. Neki policajci su logorašima gasili cigarete po telu i terali ih da piju vodu u koju su prethodno sipali motorno ulje. Zabeleženo je nekoliko slučajeva seksualnog zlostavljanja. Policajci su svakodnevno fizički i psihički zlostavljali logoraše - naređivali su im da se međusobno tuku, da premeštaju veliko kamenje sa jednog mesta na drugo, da po celu noć trče po logorskom krugu, rade sklekovce ili da stoje u dvorištu i gledaju u sunce dok ne padnu u nesvest. Od posledica zlostavljanja, u logorima su preminula četiri logoraša: Ahmo Krlić, Meho Jahić, Šećan Dizdarević i Nazif Krlić. Inspektori MUP-a i Državne Bezbednosti (DB) su ispitivali logoraše o njihovom učešću u ratu, uz zlostavljanje, i to posebno onih logoraša koji su priznali da su bili pripadnici Armije BiH ili da su radili u administraciji Žepe. Logoraši su oslobođeni posredstvom UNHCR-a početkom 1996. godine.¹⁴²

141 Videti izveštaj FHP. *Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u sudskim postupcima u Srbiji - Uspostavljanje pravde ili relativizacija zločina?*, str. 14, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/06/Ostvarivanje-prava-%C5%B8rtava-na-reparacije-u-sudskim-postupcima-u-Srbiji-izvestaj-za-2012.pdf>, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

142 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 69, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

a) Slučaj Enesa Bogilovića i Mušana Džebe

Enes Bogilović izbegao je sa porodicom iz rodnog sela u okolini Rogatice, u aprilu 1992. godine, u Žepu. Tamo je bio sve do pada Žepe. Nije bio pripadnik Armije BiH. Mušan Džebo je poreklom iz okoline Han Pijeska. Bio je telefonista u Armiji BiH. Pad Žepe ga je zatekao na položaju u okolini Žepe. Enes Bogilović i Mušan Džebo su, zajedno sa još desetak ljudi iz Žepe, prebegli u Srbiju 2. avgusta 1995. godine. Pripadnici VJ su ih uz prisustvo policije popisivali i pretresali. Sutradan su po njih došli kamioni kojima su prevezeni u logor u Šljivovici. Tamo ih je u „špaliru“ čekalo desetak policajaca koji su ih tukli pendrecima dok su ih uvodili u barake. Tortura se nastavila tako što su ih više puta tokom noći vodili na ispitivanje i tukli ih palicama, granama i gumenim cevima, a Bogiloviću su jednom prilikom gasili cigarete po telu. Mušan je od batina mokrio krv. I Enes i Mušan su u logoru, poput drugih zatvorenika, doživeli razna poniženja – policajci su ih primoravali da se krste ako žele u toalet i slično. Obojicu su pod pretnjom batinama terali da se predstavljaju srpskim imenima. Mušan i Enes su iz logora oslobođeni posredstvom UNHCR, i to Enes Bogilović je oslobođen u januaru 1996. godine, a Mušan Džebo mesec dana ranije. Zbog boravka u logoru i torture sprovedene nad njima, obojica imaju trajne i teške zdravstvene posledice.¹⁴³

39

i. Sudski postupak

FHP je 23. novembra 2007. godine podneo tužbu Prvom opštinskom sudu u Beogradu protiv države Srbije u ime Bogilovića i Džebe, zbog odgovornosti države Srbije za njihovo zatvaranje u logore Šljivovica i Mitrovo Polje i mučenje koje su nad njima vršili pripadnici MUP-a Srbije. Tužbom se potraživalo od Suda da obaveže Srbiju da Bogiloviću i Džebi isplati odštetu za pretrpljene fizičke bolove, pretrpljeni strah, duševne bolove zbog povrede prava ličnosti i duševne bolove zbog umanjenja opšte životne aktivnosti u ukupnom iznosu od 2,6 miliona dinara. Uz tužbu, kao dokazi, podnesene su potvrde MKCK o boravku u Šljivovici, Izveštaj Državne komisije za traženje nestalih osoba BiH, kao i medicinska dokumentacija o zdravstvenom stanju Bogilovića i Džebe.

U prvom prvostepenom postupku, pripremno ročište održano je 15 meseci nakon podnošenja tužbe. Tokom postupka saslušane su žrtve o uslovima u logorima i zlostavljanju koje su pretrpele od strane pripadnika MUP-a. Sud je odbio sve dokazne predloge advokata žrtava, i to da se kao svedoci saslušaju drugi bivši logoraši, da se

¹⁴³ Videti izveštaj FHP. *Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u sudskim postupcima u Srbiji - Uspostavljanje pravde ili relativizacija zločina?*, str. 16, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/06/Ostvarivanje-prava-%C5%Bertava-na-reparacije-u-sudskim-postupcima-u-Srbiji-izvestaj-za-2012.pdf>, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

saslušā Amor Mašović, predsednik Komisije za traženje nestalih osoba BiH, kao i predlog da se obavi medicinsko veštačenje žrtava, a kako bi se utvrdile posledice koje je tortura u logorima ostavila na njihovo zdravlje. S druge strane svi dokazni predlozi Pravobranilaštva su usvojeni. Svedoci koje je predložilo Pravobranilaštvo su izjavili da su logoraši bili u vidno lošem stanju i pre dolaska u logor, kao i da uslovi u Šljivovici i Mitrovom Polju nisu bili na najvišem nivou, ali su negirali svaku mogućnost da je bilo ikakve torture nad Bošnjacima. Sve povrede i loše zdravstveno stanje zatočenih Bošnjaka ovi svedoci su pravdali ratnim uslovima u BiH.

Prvi osnovni sud je doneo 17. novembra 2010. godine¹⁴⁴ prvu prvostepenu presudu kojom je odbio sve tužbene zahteve žrtava kao neosnovane. U obrazloženju svoje presude, Sud je naveo da nije poklonio veru iskazima žrtava, smatrajući da nisu istiniti, a posebno u delu koji se odnosio na psihofizičku torturu i uslove u logorima. Prema stanovištu suda, Šljivovica je bila „prihvatni centar za prihvāt izbeglih lica o čemu su bile obavestene sve relevantne međunarodne organizacije”.¹⁴⁵ Ujedno, Sud je u potpunosti poklonio veru iskazima svedoka – medicinskih radnika koji imaju samo posredna saznanja o uslovima i tretmanu prema zatočenim Bošnjacima i koji su, po sopstvenom priznanju, samo nekoliko puta dolazili u Šljivovicu i Mitrovo Polje. Takođe, Sud je poklonio veru i iskazima pripadnika MUP-a koji su učestvovali u formiranju i obezbeđenju Šljivovice i Mitrovog Polja. U pogledu medicinske dokumentacije koja je priložena uz tužbu, Sud je samostalno i bez izvedenog veštačenja našao da zdravstvene posledice kod tužilaca nisu u vezi sa njihovim boravkom u Šljivovici, te da bi eventualno medicinsko veštačenje bilo bez uticaja na odluku. Time se Sud stavio u poziciju da ceni pitanja o kojima ne poseduje stručna znanja.

Po izjavljeno žalbi na presudu Prvog osnovnog suda, Apelacioni sud u Beogradu je u februaru 2012. godine doneo rešenje¹⁴⁶ kojim je ukinuo tu presudu i postupak vratio na ponovno suđenje. Apelacioni sud je utvrdio da prvostepeni sud nije pravilno utvrdio činjenično stanje, budući da su navodi strana u sporu potpuno suprotni, a da je prvostepeni sud saslušao svedoke samo jedne strane, te je stav Apelacionog suda da ključna činjenična pitanja na ovakav način nisu mogla biti razrešena. Zbog toga je predmet vratio prvostepenom sudu kako bi se dopunio dokazni postupak, i to saslušavanjem svedoka koje su predložili tužioci i obavljanjem veštačenja od strane lekara neuropsihijatra.

144 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 63 P br. 46097/10 od 17. novembra 2010. godine.

145 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 76, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

146 Rešenje Apelacionog suda u Beogradu GŽ-301/11 od 6. februara 2012. godine.

ii. Ponovljeni postupak

U ponovljenom postupku, koji je počeo u aprilu 2012. godine, održana su dva ročišta i saslušan je jedan svedok. Svedok Čamil Durmišević, bivši logoraš iz Šljivovice, potvrdio je da je sa Džebom i Bogilovićem bio zatvoren u Šljivovici. Tokom boravka u logoru, Bogiloviću je donosio hranu iz kantine, jer je bio u jako lošem stanju nakon što su ga policajci pretukli. Jedina medicinska nega koju je Bogilović dobijao bile su tablete za smirenje. Jednom prilikom je video kako policajci tuku Bogilovića kada je ovaj krenuo po vodu. Sa Bogilovićem je poslednjih mesec dana bio u istom paviljonu i zajedno su napustili logor 29. januara 1996. godine. Džebo je bio u malo boljem stanju, iako su policajci svakog zatvorenika batinali i zlostavljali. Ipak, i u ponovljenom postupku, prvi osnovni sud je doneo presudu kojom je ponovo odbio tužbene zahteve žrtava.¹⁴⁷ Obrazloženje presude u svemu ostalom je istovetno kao i u prvobitnom postupku. U junu 2012. godine protiv ove presude izjavljena je žalba.

U postupku po žalbi, Apelacioni sud je u decembru 2013. godine održao jedno ročište na kom je naložio da se izvede medicinsko veštačenje. U junu 2014. godine, Apelacioni sud u Beogradu je doneo presudu¹⁴⁸ kojom je potvrdio prvostepenu presudu u delu u kom su odbijeni zahtevi Bogilovića i Džeba za naknadu štete na ime pretrpljenih fizičkih bolova, pretrpljenog straha i zbog povrede prava ličnosti. Međutim, u delu koji se odnosi na naknadu štete za pretrpljene duševne bolove zbog umanjavanja opšte životne aktivnosti, Apelacioni sud je preinačio presudu i usvojio tužbene zahteve Bogilovića i Džebe, dosudivši im po 300.000 dinara.¹⁴⁹

Protiv odbijajućeg dela presude podneta je ustavna žalba, dok su zastupnici države uložili reviziju Vrhovnom kasacionom sudu protiv dela presude kojim je dosuđena odšteta.¹⁵⁰ Vrhovni kasacioni sud Republike Srbije (VKS) je, odlučujući po reviziji, ukinuo pravnosnažnu presudu, kojom je Republika Srbija obavezana da isplati naknadu štete Enesu Bogiloviću i Mušanu Džebu, zbog mučenja i nečovečnog postupanja, a koje su nad njima sprovodili pripadnici MUP –a za vreme njihovog zatočeništva u logoru Šljivovica. Dakle, u postupku koji je do tada trajao više od 8 godina, predmet je vraćen drugostepenom sudu na ponovni postupak. Ponavljanje

41

147 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 63 P br. 5238/12 od 1. juna 2012. godine.

148 Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž.br. 7271/12 od 13. juna 2014. godine.

149 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 77, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

150 Videti izveštaj FHP. *Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u sudskim postupcima u Srbiji - Uspostavljanje pravde ili relativizacija zločina?*, str. 22, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/06/Ostvarivanje-prava-%C5%Bertava-na-reparacije-u-sudskim-postupcima-u-Srbiji-izvestaj-za-2012.pdf>, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

postupka i izvođenje istih dokaza po četvrti put ne samo da je neekonomično, već se na ovaj način postupak dodatno prolongira, što predstavlja ozbiljno kršenje prava žrtava na brzo, efikasno i pravično suđenje.

Tokom postupka pred Apelacionim sudom ni jedna od stranaka nije podnela niti jedan novi dokazni predlog, što pokazuje da su čak i strane u sporu saglasne da je činjenično stanje dovoljno razjašnjeno. U svojoj presudi¹⁵¹ Apelacioni sud je odbio kao neosnovanu žalbu tužioca i potvrdio prvostepenu presudu kojom se odbija tužbeni zahtev tužilaca za naknadom štete. Dakle, parnični postupak pred redovnim sudovima trajao je skoro devet godina, a predmet je tri puta bio pred Apelacionim sudom kao sudom drugog stepena.

iii. Postupak pred Ustavnim sudom

Protiv odluke Apelacionog suda izjavljena je ustavna žalba u julu 2016. godine. Kako ni nakon dve godine od dana podnošenja ustavne žalbe podnosioci nisu dobili odluku Ustavnog suda, podneli su dana 28. avgusta 2018. godine urgenciju Ustavnom sudu Srbije, zahtevajući da se o njihovoj ustavnoj žalbi odluči što pre. Potom, Ustavni sud je doneo odluku¹⁵², kojom je usvojena ustavna žalba podnosilaca, u delu koji se odnosi na pravo na suđenje u razumnom roku i podnosiocima je utvrđeno pravo na naknadu nematerijalne štete u iznosu od po 1.000,00 evra svakom podnosiocu. Stavom 3. citirane odluke odbijena je kao neosnovana ustavna žalba uložena zbog povrede prava garantovanih Ustavom Republike Srbije, dok je u preostalom delu u pogledu istaknutih povreda prava na jednaku zaštitu prava i na pravno sredstvo¹⁵³ ustavna žalba odbačena.¹⁵⁴

iv. Postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava

Odluka Ustavnog suda je poslednja instance u okviru pravnog sistema Republike Srbije, i isti ne poznaje više nijedno pravno sredstvo koje bi se moglo iskoristiti pred nacionalnim pravosudnim organima. Stoga su tužioci, po iscrpljenju svih unutrašnjih pravnih lekova, a koje Evropski sud za ljudska prava smatra delotvornim, podneli predstavku istom. Evropski sud za ljudska prava doneo je odluku¹⁵⁵, kojom je predstavku proglasio neprihvatljivom, bez ikakvog dodatnog obrazloženja zbog

151 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž. br. 3976/15 od 19.05.2016. godine.

152 Odluka Ustavnog suda, UŽ-5888/2016 od 7. septembra 2018. godine.

153 Iz člana 36. Ustava i nepovredivosti fizičkog i psihičkog integriteta iz člana 25. Ustava RS.

154 Pravo na pravično suđenje iz člana 32. stav 1. Ustava i pravo na rehabilitaciju i naknadu štete iz člana 35. stav 2. Ustava.

155 Odluka Evropskog suda za ljudska prava, 4386/19 od 07.03.2019. godine.

čega je tako zaključio. Ovom odlukom iscrpljene su sve pravne instance kojim su se podnosioci mogli obratiti za ostvarenje svog prava na naknadu štete. S druge strane, ovakav stav i odluka Evropskog suda za ljudska prava dodatno je umanjila mogućnost da pravda za žrtve zločina počinjenih u ovim logorima bude dostignuta pred pravosuđem Srbije.

6) RUDNICA

Selo Rudnica se nalazi u opštini Raška, u neposrednoj blizini graničnog prelaza Jarinje, između Srbije i Kosova. Masovna grobnica u Rudnici prva je masovna grobnica na teritoriji Srbije otkrivena nakon okončanja mandata MKSJ da sprovodi istrage o zločinima u bivšoj Jugoslaviji.¹⁵⁶ Istražni organi Republike Srbije su prvi put pretražili lokacije u napuštenom kamenolomu u Rudnici 2007. godine, a potom i 2010, 2011, 2013. i 2014. godine. Tužilaštvo za ratne zločine (TRZ) Republike Srbije je tokom 2014. godine izdalo nekoliko naredbi o uviđaju lokacija na prostoru kamenoloma Rudnica u cilju nastavka pretrage terena na kom su prethodno vršena iskopavanja posmrtnih istataka lica za koja se sumnja da su stradala tokom sukoba na Kosovu 1999. godine¹⁵⁷ Narednom naredbom TRZ naloženo je ispitivanje još dve lokacije, radi utvrđivanja informacija o navodnom postojanju novih masovnih grobnica sa posmrtnim ostacima lica stradalih tokom sukoba na Kosovu 1999. godine, za koje se sumnja da pripadaju kosovskim Albancima. U saopštenju TRZ od 30. juna 2014. godine, navedeno je i da je predsednik Komisije za nestala lica Vlade Srbije Veljko Odalović potvrdio da je do početka jula 2014. godine na lokaciji Rudnica ekshumirano 37 posmrtnih ostataka. U četvrtoj po redu naredbi o uviđaju za lokaciju Rudnica (mesto „Padina 1“ i „Padina 2“) između ostalog je navedeno da je do tog trenutka pronađeno 45 delimično ili potpuno sačuvanih ostataka ljudskih tela za koja se sumnja da su tela kosovskih Albanaca koji su stradali tokom sukoba na Kosovu 1999. godine.¹⁵⁸ U poslednjem saopštenju za javnost TRZ – a od 11. novembra 2015. godine navedeno je da je pokrenut predistražni postupak protiv NN lica nakon pronalaska leševa u masovnoj grobnici „Rudnica“ kako bi se rasvetlile sve okolnosti pod kojima su ta lica stradala. Po izvršenoj ekshumaciji izvršena je identifikacija tela kojom prilikom je utvrđeno da se radi o civilima albanske nacionalnosti i da su najverovatnije stradala u ataru sela Rezale i sela Ćirez. TRZ je, u saradnji sa pripadnicima EULEX –a do tog trenutka saslušalo preko 100 svedoka

43

156 Videti Dosije FHP. *Rudnica*, str. 7, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_sr.pdf, pristupljeno: 26.01.2021. godine.

157 Saopštenje za javnost TRZ od 30. juna 2014. godine

158 Saopštenje za javnost TRZ od 6. avgusta 2014. godine.

koji su definisali događaje u kojima su ova lica stradala.¹⁵⁹ Nadležni organi Republike Srbije su 22. avgusta 2014. godine na graničnom prelazu Merdare predali posmrtno ostatke 16 osoba pripadnicima EULEX. Potom su 12. septembra 2014. godine predana još 24 tela, a preostalih 12 tela predato je 13. oktobra 2014. godine.

a. Slučaj Zabeli Abide i dr.

Među posmrtnim ostacima pronađenim u masovnoj grobnici u Rudnici, pronađeni su i ostaci Latifa Zabelija. Latif Zabeli je sa svojom suprugom Abide (tužilja), dve ćerke i sedam sinova živio u selu Rezala (opština Srbica). U ranim jutarnjim časovima 5. aprila 1999. godine pripadnici organa tužene su u pratnji tenkova i oklopnih vozila ušli u Rezalu. Počeli su da ulaze u albanske kuće i naredili su meštanima da se skupe kod seoske osnovne škole u centru sela. Nakon što su se meštani skupili kod škole, naređeno im je da uđu u dvorište obližnje kuće koja je pripadala Hashimu Dergutiju. Potom se jedan od pripadnika organa tužene obratio ženama i deci i naredio im da izađu iz dvorišta kuće Hashima Dergutija, dok je muškarcima naređeno da ostanu u dvorištu. Muškarcima je zatim naređeno da ustanu, a oko njih su dovezli traktore koji su bili upaljeni i koji su stvarali buku. Žene i deca koji su udaljeni u pratnji par vojnika, nakon nekih 100 – 200 metara pešačenja, začuli su pucnjeve iz vatrenog oružja. Latif je ostao u toj grupi muškaraca u dvorištu kuće Hashima Dergutija i tada je poslednji put viđen živ. Članovi porodice o njemu nisu imali nikakva saznanja sve dok im nije javljeno da su njegovi posmrtni ostaci pronađeni u masovnoj grobnici u Rudnici (opština Raška).

ii. Postupak pred sudom

FHP je 27. marta 2017. godine u ime 10 članova porodice ubijenog civila tužio državu Srbiju za naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliskog lica. Vojna akcija na teritoriji sela Rezale izvršena je 5. aprila 1999. godine (kada je ubijen Latif Zabeli) od strane pripadnika srpskih snaga, pod komandom 37. motorizovane brigade Vojske Jugoslavije. Presudom Haškog tribunala od 26 februara 2009. godine osuđeni su Nikola Šainović, Dragoljub Ojdanić, Nebojša Pavković, Vladimir Lazarević i Sreten Lukić, na višegodišnje kazne zatvora (na 15 odnosno 22 godine zatvora), dok je Milan Milutinović oslobođen, za zločine počinjene na Kosovu u periodu od 1. januara do 20. juna 1999. godine.¹⁶⁰ Tužba je zasnovana na odredbama Ustava Republike Srbije i ZOO, koje predviđaju odgovornost države da nadoknadi materijalnu i nematerijalnu

¹⁵⁹ Saopštenje za javnost TRZ od 11. novembra 2015. godine.

¹⁶⁰ Presuda MKSJ, predmet IT – 05 – 87 – T od 26.02.2009. godine.

štetu svakom licu kojem ovakva šteta bude naneta nezakonitim ili nepravilnim radom službenog lica ili državnog organa. Tužbom je tražena odšteta u ukupnom iznosu od 20 miliona dinara.

Prvi osnovni sud u Beogradu se rešenjem oglasio stvarno nenadležnim za postupanje u ovoj pravnoj stvari, jer je bio stava da se vrednost spora utvrđuje sabiranjem pojedinačnih iznosa koje tužioci potražuju (po 2.000.000,00 dinara).¹⁶¹ Na ovo rešenje, advokat tužitelja je izjavio žalbu, te je pisao više urgencija za ubrzanje postupka. O prigovoru stvarne nenadležnosti raspravljano je tri i po godine, s obzirom na to da je tužba u ovoj parnici podneta još u martu 2017. godine, a Viši sud u Šapcu je u februaru 2020. godine doneo rešenje¹⁶² kojim se ukida rešenje Prvog osnovnog suda u Beogradu, i predmet se vraća prvostepenom sudu na dalji postupak. Advokat tuženih je izjavio i prigovor zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku u postupku koji se vodio pred Višim sudom u Šapcu. Apelacioni sud u Novom Sadu doneo je rešenje kojim se žalba tužitelja usvaja zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, te im se dosuđuju troškovi postupka u iznosu od 99.000,00 dinara.¹⁶³

Za svo vreme rasprave oko stvarne nadležnosti tužba nije dostavljena tuženima na odgovor, što je rezultiralo time da tri i po godine parnica nije ni započela da teče. S obzirom, da je u konkretnom slučaju bilo reč o procesnom pitanju, a ne materijalnopravnom, tim pre, pitanje stvarne nadležnosti je trebalo pred postupajućim sudovima biti rešeno odmah, a ne nakon tri i po godine. Pripremno ročište u ovom predmetu je konačno zakazano za početak septembra 2020. godine, međutim, koje je na zahtev zastupnika tužene odloženo za početak marta 2021. godine.¹⁶⁴

45

7) MEJA

U Centru „13. maj“ u Batajnici kod Beograda je između 2001. i 2003. godine otkriveno osam masovnih grobnica sa posmrtnim ostacima 744 osobe. Prva iskopavanja na lokalitetu Batajnica započeta su 2. juna 2001. godine. Ekshumacije je vršio tim veštaka sa Instituta za sudsku medicinu u Beogradu. Posmrtni ostaci su potom predati UNMIK-ovoj Kancelariji za nestala lica i sudsku medicinu (KNLSM) na Kosovu, a uz svaku vreću za telo bili su priloženi obdukcijski zapisnik nadležnih organa Republike Srbije i potvrda o smrti. Međunarodna komisija za nestala lica je 24. novembra

161 Rešenje Prvog osnovnog suda u Beogradu, 66 P broj 4603/17 od 03.04.2017. godine.

162 Rešenje Višeg suda u Šapcu, 5 Gž. 872/2019 od 12.02.2020. godine.

163 Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Ržg. 18/20 od 10.07.2020. godine.

164 Zapisnik o pripremnom ročištu, 79. P.br. 7429/20 od 09.09.2020. godine.

2005. godine objavila Izveštaj veštaka o ekshumacijama u kojem je, između ostalog, navedeno da je u batajničkim masovnim grobnicama otkriveno 705 tela. Nakon ekshumacije i pregleda, posmrtni ostaci su upućeni na Kosovo i predati KNLSM-u koji je izvršio sudsko-medicinsko ispitivanje i ponovni pregled posmrtnih ostataka i zaključio da se radi o 744 tela¹⁶⁵.

MKSJ je u presudi protiv Vlastimira Đorđevića¹⁶⁶ utvrdio relevantne činjenice vezane za operaciju "Reka", kao i ulogu Vojske Jugoslavije i MUP - a. Naime, Operacija "Reka" počela je 27. aprila 1999. godine u 06:00 časova, a završila se 28. aprila 1999. godine u 17,00 ili 18,00 časova.¹⁶⁷ U toj akciji učestvovalo je nekoliko jedinica VJ, uključujući 2. bataljon 549. motorizovane brigade, 52. oklopna brigada, 52. bataljon vojne policije, 63. padobranska brigada i 125. motorizovana brigada. Što se tiče MUP-a, iz Beograda je za potrebe te operacije poslato oko 400 ljudi. Među njima su bili pripadnici PJP, kao i pripadnici paravojnih formacija i oni su došli u desetak autobusa i nekoliko civilnih vozila, neposredno pred 27. April 1999. godine.¹⁶⁸

Prema zaključku sudskog veća, operacija "Reka" je, između ostalih, imala i za cilj masovno isterivanje kosovskih Albanaca iz njihovih domova i ubijanje muškaraca kosovskih Albanaca zatečenih na tom području, bez obzira na to da li su bili povezani s Oslobođilačkom vojskom Kosova (OVK) ili ne.¹⁶⁹ Komandant operacije "Reka" je bio general Vladimir Lazarević,¹⁷⁰ a sudsko veće je, na osnovu svih dokaza, zaključilo da je ovu operaciju planirala i naredila Komanda Prištinskog korpusa, zajedno sa višim rukovodiocima MUP-a u Prištini i Beogradu.¹⁷¹ Sudsko veće MKSJ je, tokom postupka, nesporno utvrdilo da su pripadnici Vojske Jugoslavije i MUP - a, u operaciji "Reka" u Meji 27. – 28. aprila 1999. godine ubili najmanje 296 osoba.¹⁷² Osim toga, veće MKSJ je zaključilo da su tela većeg broja ljudi ubijenih tokom operacije "Reka" iskopana u dolini Carragojs s mesta na kojima su prvobitno pokopana, uključujući i lokaciju u blizini mosta u Bistražinu i gradsko groblje u Brekovcu i u Guski, i natovarena na kamione. Ta iskopavanja organizovali su pripadnici MUP-a, koji su bili prisutni kad su tela tajno iskopavana i prebacivana s mesta na kojima su prvobitno pokopana. U premeštanju nekih tela učestvovala je i VJ.¹⁷³ Nekoliko kamiona s telima došlo je u

165 Presuda MKSJ u predmetu *Đorđević* od 23. februara 2011. godine, Tom 1, par. 990

166 Presuda MKSJ u predmetu *Đorđević* od 23. februara 2011. godine.

167 Presuda MKSJ u predmetu *Đorđević* od 23. februara 2011. godine, Tom 1, par. 950

168 *Ibid.*, par. 938

169 *Ibid.*, par. 945

170 *Ibid.*, par. 946

171 *Ibid.*, par. 949

172 *Ibid.*, par. 1741

173 *Ibid.*, par. 988.

centar SAJ u Batajnici, u blizini Beograda, tokom aprila i maja 1999. godine. Ta tela pripadnici MUP-a pokopali su u masovnim grobnicama na poligonu.¹⁷⁴

14. Juna i jula 2001. godine na lokaciji u Batajnici obavljeno je sudskomedicinsko veštačenje i iskopavanje. Međunarodna komisija za nestala lica identifikovala je ostatke 744 tela u masovnim grobnicama u Batajnici. KNLSM je sačinila spisak 344 lica koja su 27. i 28. aprila 1999. godine nestala iz Meje.¹⁷⁵ Sa ovog spiska KNLSM od 344 osobe koje su nestale iz Meje, iz masovnih grobnica u Batajnici, ekshumirani su posmrtni ostaci najmanje 281 žrtve, za koje se navodi da su poslednji put viđene žive u Meji 27–28. aprila 1999. godine. Sudskomedicinskim ispitivanjem ustanovljeno je da su 172 od te 281 žrtve umrle od ustrelnih rana. S obzirom na stanje u kom su bili telesni ostaci ekshumirani u Batajnici, sudskomedicinskim ispitivanjem nije se mogao ustanoviti uzrok smrti ostalih 109 žrtava. Međutim, na osnovu ukupnih dokaza i okolnosti moglo se ustanoviti, a sudsko veće je to i konstatovalo, da se za svaku 281 žrtvu kao jedini opravdan može izvesti zaključak da su ih srpske snage ubile 27–28. aprila 1999. godine tokom operacije "Reka. Sudsko veće je takođe konstatovalo da su izvršioci imali nameru da ubiju tu 281 žrtvu.¹⁷⁶

Od posebnog značaja je i činjenica da je sudsko veće MKSJ utvrdilo da nema dokaza o tome da je iko od kosovskih Albanaca ubijenih u Meji u to vreme bio naoružan ili da je aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Štaviše, nema dokaza ni o tome da su se u vreme tih događaja u Meji na tom području vodile ikakve borbe između srpskih snaga i OVK. Dalje, iako je odbrana tvrdila da su akcije srpskih snaga bile usmerene protiv terorista kosovskih Albanaca, veće je zaključilo da nema dokaza koji bi ukazivali na to da su ubijeni ljudi ranije ili u tom trenutku učestvovali u terorističkim aktivnostima. Na osnovu ukupnih dokaza u vezi s 281 licem čiji su posmrtni ostaci, kako je Veće konstatovalo, ekshumirani u centru SAJ u Batajnici, u Srbiji, kao jedini opravdan može se izvesti zaključak da su srpske snage namerno ubile te ljude u okviru operacije "Reka" u Meji 27.–28. aprila 1999. godine. Veće je prihvatilo da je dokazano da su srpske snage u Meji 27.–28. aprila 1999. godine ubile to 281 lice.¹⁷⁷

¹⁷⁴ *Ibid.*, par. 989.

¹⁷⁵ *Ibid.*, par. 990.

¹⁷⁶ *Ibid.*, par. 1738.

¹⁷⁷ *Ibid.*

Na kraju, sudsko veće MKSJ je utvrdilo da su srpske snage (pripadnici Vojske Jugoslavije i MUP kao organi tužene), angažovane prevashodno 27. i 28. maja 1999. godine u operaciji "Reka" u Meji i Korenici i njihovoj okolini, ubile 281 lice, među kojima su i Mark Abazi, Pashk Abazi i Pjeter Abazi.¹⁷⁸

a. Slučaj Krasniqi Dedë i dr.

Kako je prethodno navedeno, MKSJ je nesporno utvrdio da su organi Republike Srbije, između ostalih lica, ubili i Marka Abazija, Pashka Abazija i Pjetera Abazija. Njihovi posmrtni ostaci su pronađeni u masovnoj grobnici u Batajnici. Tužioci su najbliži srodnici žrtava sa kojima su živeli u zajedničkom domaćinstvu sve do dana kada su oni ubijeni. MKSJ je presudom od 23. februara 2011. godine¹⁷⁹ proglasilo Vlastimira Đorđevića, bivšeg pomoćnika ministra MUP-a Srbije i načelnika Resora javne bezbednosti, krivim i izreklo mu zatvorsku kaznu od 27 godina, između ostalog i po tački 3 i 4 optužnice, zbog izvršenog zločina protiv čovečnosti. U žalbenom postupku, okrivljenom Vlastimiru Đorđeviću je smanjena zatvorska kazna sa 27 na 18 godina presudom od 27. januara 2014. godine¹⁸⁰, ali je on i dalje ostao odgovoran za izvršeno krivično delo zločin protiv čovečnosti nad kosovskim Albancima. Tokom krivičnog postupka, nesporno je, između ostalog, utvrđeno da su srpske snage (pripadnici Vojske Jugoslavije i MUP kao organi tužene), angažovane prevashodno 27. i 28. maja 1999. godine u operaciji "Reka" u Meji i Korenici i njihovoj okolini, ubile 281 lice, među kojima su imenom i prezimenom navedeni i Mark Abazi, Pashk Abazi i Pjeter Abazi. Takođe, sudsko veće je konstatovalo da se kao jedini opravdan može izvesti zaključak da su srpske snage (pripadnici Vojske Jugoslavije i MUP - a kao organi Republike Srbije) namerno ubile te ljude u okviru operacije "Reka" u Meji 27.–28. aprila 1999. godine. Tela ubijenih pronađena su u masovnoj grobnici u Batajnici kod Beograda.

i. Postupak pred sudom

U maju 2017. godine 14 tužioca u ovom predmetu preko advokata je podnelo tužbu protiv Republike Srbije – Ministarstva odbrane i Ministarstva unutrašnjih poslova za naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliskog lica. Tužba je zasnovana na odredbama Ustava Republike Srbije i ZOO, koje predviđaju odgovornost države da nadoknadi materijalnu i nematerijalnu štetu svakom licu kojem ovakva šteta

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ Predmet br. IT-05-87/1-T.

¹⁸⁰ Predmet IT-05-87/1-A od 27.01.2014. godine.

bude naneta nezakonitim ili nepravilnim radom službenog lica ili državnog organa. Tužbom je tražena odšteta u ukupnom iznosu od 28 miliona dinara. Zastupnici tužene su u odgovoru na tužbu i tokom postupka osporili tužbu i tužbeni zahtev kao neosnovan, te su istakli prigovor neurednosti tužbe, zbog nedostatka dokaza o odgovornosti tužene, a u vezi sa tim i prigovor nedostatka pasivne legitimacije, kao i prigovor nedostatka aktivne legitimacije, budući da nedostaju dokazi za svako od tri usmrćena lica. Većina tužilaca je saslušan na ročištima za glavnu raspravu dok su 4 tužioca dostavili notarski overene izjave. Prvostepeni sud je u presudi¹⁸¹ utvrdio da su Mark Abazi, Pašk Abazi i Pjeter Abazi usmrćeni tokom operacije „Reka“, 27 – 28 aprila 1999. godine, u kojoj operaciji su učestvovali pripadnici Vojske Jugoslavije i MUP – a RS, odnosno organi Republike Srbije, a šta je utvrđeno pravosnažnom osuđujućom presudom Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.¹⁸² Iako se tužbom potraživao iznos od po 2.000.000,00 dinara za svakog tužioca, sud je dosudio iznose od po 500.000,00 dinara za 12 tužilaca, dok je za jednu tužilju dosudio svega 100.000,00 RSD (uz obrazloženje da je ona bila beba u to vreme i da se ne seća događaja), a za drugu tužilju u celini odbio zahtev (zato što ona nije živela sa njima u vreme kada se događaj desio, a ne spada u krug bliskih lica kojima po zakonu pripada pravo na naknadu).

U postupku po žalbi, Apelacioni sud je rešenjem¹⁸³ delimično ukinuo prvostepenu presudu i u tom delu predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje.

U svom rešenju, Apelacioni sud je otvorio nekoliko pitanja koja su bitna za prvostepeni postupak. Prvenstveno žalbeni sud je ispravno zaključio da su odluke MKSJ-a pravno obavezujuće i da proizvode dejstvo u Srbiji kao i bilo koja domaća odluka. Ove presude su deo pozitivnog prava Srbije, kako na osnovu međunarodnih obaveza, tako i na osnovu Zakona o saradnji Srbije i Crne Gore sa Međunarodnim tribunalom za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenog na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine.¹⁸⁴ Nadalje, drugostepeni sud je pravilno ocenilo da se u konkretnom slučaju primenjuju rokovi zastarelosti iz člana 377 ZOO.¹⁸⁵ U konkretnom slučaju, postoje pravnosnažne

181 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu, 65 P br. 8089/17 od 10.12.2018. godine.

182 Predmet IT-05-87/1-A od 27.01.2014. godine.

183 Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Gž. 2377/19 od 23.07.2020. godine.

184 Zakona o saradnji Srbije i Crne Gore sa Međunarodnim tribunalom za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenog na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine ("Sl. list SRJ", br. 18/2002 i "Sl. list SCG", br. 16/2003).

185 Kada se radi o zločinu protiv čovečnosti, rokove zastarelosti naknade nematerijalne štete štete treba ceniti prema odredbi člana 377 ZOO, jer se taj rok ne odnosi samo na počinioce krivičnog dela, već i na tuženu koja je označena kao odgovorna po osnovu člana 172 st. 1 ZOO.

osudaјуće krivične presude MKSJ-a na kojima je utemeljena odgovornost najviših vojnih i policijskih zvaničnika, zbog čega i ima mesta primeni člana 377 ZOO-a, u vezi sa članom 172 st. 1 istog zakona. Isto tako, pravilno je sud zaključio da svim tužiocima pripada pravo na naknadu nematerijalne štete.

Od posebnog značaja je činjenica da sud ističe, a u pogledu tužilje čiji zahtev je u celosti odbijen, da je ista rođena sestra ubijenih; da je rođena 1973. godine i da je u zajedničkom domaćinstvu sa njima živela do 1998. godine, odnosno punih 25 godina. Ona se u Austriju odselila 1998. godine sa svojim suprugom (kada je počeo rat na Kosovu) i sve do tog momenta je živela u zajednici sa stradalima. Ovde je sud ispravno ukazao na član 201 ZOO-a i naveo da „trajjnija zajednica života“ ne podrazumeva život u trenutku ubistva, već celokupni vremenski period koji su oni proveli zajedno. Takođe, usvojen je i žalbeni navod tužilje kojoj je dodeljen najniži iznos naknade štete, navodeći da je ona neosnovano odbijena za naknadu štete, jer dati razlozi da ista nema direktna sećanja, ne mogu biti prihvatljivi u konkretnom slučaju. Na kraju, sud je ukazao i na to da je svaki od tužilaca izgubio tri člana porodice, i da je ova činjenica cenjena samo kod jedne tužilje, kojoj je dodeljen najviši iznos, iako je ovo bilo potrebno ceniti i kod ostalih tužilaca prilikom odmeravanja visine naknade štete.

50

Do trenutka završetka rada na ovom izveštaju sud nije doneo presudu u ovom predmetu.

8) KRALJANI

Selo Kraljane se nalazi u opštini Đakovica i udaljeno je oko 20 km severno od istoimenog grada. Krajem marta meseca 1999. godine, veliki broj albanskih civila (izbeglica) iz opština Klina, Mališevo i Đakovica se sklonio u selo Kraljane smatrajući da su tu bezbedni jer je selo bilo pod kontrolom OVK. Albanski civili su u selu Kraljane ostali sve do 2. aprila 1999. godine kada su organi tužene, nakon borbe sa pripadnicima OVK koja se vodila na ulazu u selo, oko 8.00 časova ušli u selo, a pripadnici OVK su se povukli iz Kraljana. Nakon povlačenja pripadnika OVK, izbeglice su istakle beli čaršav i predali se pripadnicima srpske vojske i policije. Srpske snage su, nakon njihove predaje, odvojili muškarce, dok su ženama i deci naredili da nastave put ka Đakovici i Albaniji. Od ukupnog broja zadržanih muškaraca Albanaca u Kraljanima od strane organa Republike Srbije, tela njih 17 pronađena su u masovnoj grobnici u Srbiji, kod jezera Perućac, dok je osam tela pronađeno na groblju u selu Brekovac (opština Đakovica). Do sada, tela 53 muškarca koji su poslednji put viđeni živi u Kraljanu nisu pronađena i oni se vode kao nestali.

a. Slučaj Hajdaraj Emine i dr.

Među 53 nestala muškarca koje su zadržali organi tužene i koji su poslednji put viđeni živi u Kraljanu nalazili su se Rifat Hajdaraj i njegov sin Škeljzen (Shkelzen) Hajdaraj. Tužioci su najbliži srodnici Rifata i Škeljzena Hajdaraja. Tužioci su, zajedno sa Rifatom i Škeljzenom, živeli u porodičnoj kući u selu Grebnik. Krajem marta 1999. godine, napustili su svoje selo i krenuli ka Albaniji, da bi po nagovoru pripadnika OVK koje su usput videli, završili u selu Kraljane.

U Kraljanu su ostali do 2. aprila 1999. godine kada je počeo sukob između pripadnika OVK i srpske vojske i policije; OVK se povukla ka planinama, a pripadnici srpske vojske i policije su ušli u selo. Zajedno sa ostalim albanskim civilima i tužioci su se predali organima Republike Srbije ističući beli čaršav. Pripadnici vojske i policije su zadržali Rifata i Škeljzena (zajedno sa ostalim muškarcima koji su se tu zatekli), a tužiocima naredili da nastave put ka Đakovici i Albaniji. Nakon 2. aprila 1999. godine, tužioci više nisu nikada videli Rifata i Škeljzena i nemaju nikakvih informacija o njihovoj sudbini. Oni se i dalje vode kao nestali na spisku nestalih lica Kancelarije za nestala lica i sudsku medicinu pri misiji UN na Kosovu.

Iz dokumenata Vojske Jugoslavije (VJ) jasno proizlazi prisustvo 125. motorizovane brigade (mtbr) u Kraljanu u spornom periodu, kao i činjenica da su civili bili pod njihovom kontrolom. Prema naređenjima Komande prištinskog korpusa od 1. aprila 1999. godine, 125. mtbr VJ angažovana je na „...posedanju šireg rejonu: S. Kraljane, S. Šaban mahala, Čalok mahala u gotovosti za aktivna dejstva na pravcu: s. Kraljane – Crna Gora – s. Dašinovac.“¹⁸⁶ Narednog dana, 2. aprila 1999. godine, Zajednička komanda za KiM izdala je Zapovest za razbijanje i uništenje ŠTS (šiptarskih terorističkih snaga) u rejonu Jablanica Str. pov. br. 455-115 od 2. aprila 1999. godine u kojoj je zadatak 125 mtbr VJ bio da „podrži snage MUP u razbijanju i uništenju ŠTS na pravcu s. Kraljane – s. Jablanica – s. maznik – s. Čalopek – s. Vranovac – s. Dašinovac...“¹⁸⁷, kao i da „u potpunosti obezbedi prohodnost puteva u rejonu Jablanica i uspostavi borbenu kontrolu teritorije“.¹⁸⁸ Komanda prištinskog korpusa je 3. aprila 1999. godine donela naređenje kojim je komandantu 252 okbr naređeno da „4. aprila 1999. godine do 07.00 časova pretpočini 1 tv (3 tenka) i 1 MV (3 BVP sa posadom i ukrcnim delom) komandantu BG-125-5 u rejonu: s. Kraljane.“¹⁸⁹ Istog dana u Redovnom borbenom izveštaju navedeno je da se jedinica BG-5 angažuje po odluci K-danta PrK u rejonu:

186 Naređenje Komande prištinskog korpusa Str. pov. br. 455-109 od 1. aprila 1999. godine.

187 Zapovest za razbijanje i uništenje ŠTS u rejonu Jablanica Str. pov. br. 455-115 od 2. aprila 1999. godine.

188 *Ibid.*

189 Naređenje komande prištinskog korpusa Str. pov. br. 455-120 od 3. aprila 1999. godine.

s. Kraljane, s. Šaban mahala, s. Calat mahala.¹⁹⁰ Redovni borbeni izveštaj od narednog dana je takođe sadržao naređenje da se jedinica BG-5 angažuje po odluci K-danta PrK u rejonu: s. Kraljane, s. Šaban mahala, s. Calat mahala na uništenju ŠTS u rejonu Jablanica.¹⁹¹ U Ratnom dnevniku 5. borbene grupe 125. mtbr VJ je navedeno da je ta borbena grupa, zajedno sa Posebnim jedinicama policije (PJP) sprovodila aktivna dejstva u rejonu Jablanice (selo pored Kraljana), kao i da je u pomenutom dnevniku za 2. april 1999. godine zapisano da je 5. borbena grupa, zajedno sa 24. odredom PJP preuzela kontrolu u selu Kraljane i da je tom prilikom 250 ljudi zadržano u pritvoru, a oko 3.000 izbeglica poslato u pravcu sela Kramavik (Rakovina).¹⁹²

i. Sudski postupak

U avgustu 2017. godine osam tužilaca je preko advokata podnelo tužbu protiv Republike Srbije – Ministarstvo odbrane i MUP-a za naknadu nematerijalne štete zbog nestanka bliskog lica. Tužba je zasnovana na odredbama Ustava Republike Srbije i ZOO, koje predviđaju odgovornost države da nadoknadi materijalnu i nematerijalnu štetu svakom licu kojem ovakva šteta bude naneta nezakonitim ili nepravilnim radom službenog lica ili državnog organa. Tužbom je tražena odšteta u ukupnom iznosu od 16 miliona dinara. Svi tužioci su naveli da su početkom aprila 1999. godine u selo ušle srpske snage vojske i policije i da su njihove najbliže srodnike Škeljzena i Rifata Hajdaraja odvojili sa drugim muškarcima, dok su njih naterali da krenu put Albanije.

Zastupnici tužene su u odgovoru na tužbu i tokom postupka osporili tužbu i tužbeni zahtev kao neosnovan, te su istakli prigovor nedostatka pravnog osnova za naknadu nematerijalne štete, nedostatak dokaza o odgovornosti tužene, zastarelost potraživanja i prigovor na visinu naknade štete. U ovom postupku zakazano je devet ročišta od kojih pet nisu održana, dok su četiri održana. Nakon 3 godine i 3 meseca trajanja parnično postupka u ovom predmetu postupajući sudija je otišao u penziju, a bez donošenja prvostepene presude.

9) SUVA REKA

Presudom Višeg suda u Beogradu, Odeljenja za ratne zločine¹⁹³ na kaznu zatvora u trajanju od 20 godina osuđen je Radojko Repanović jer je 26. marta 1999. godine počev

190 Redovni borbeni izveštaj Str. pov. br. 1722-3 od 3. aprila 1999. godine.

191 Redovni borbeni izveštaj Str. pov. br. 1722-4 od 4. aprila 1999. godine.

192 Ratni dnevnik BG-5/125 mtbr.

193 Presuda Višeg suda u Beogradu, Odeljenja za ratne zločine, K-Po2 – 49/2010 od 10. decembra 2010. godine.

od 12 časova u Suvoj Reci, u svojstvu komandira OUP-a Suva Reka, za vreme oružanog sukoba između vojnih snaga Savezne Republike Jugoslavije, Vojske Jugoslavije i policijskih snaga Republike Srbije, sa jedne strane i pripadnika naoružane vojne formacije Oslobođilačka vojska Kosova (OVK, UČK) sa druge strane, te istovremeno između oružanih snaga SRJ i koalicije NATO pakta, kršeći pravila međunarodnog prava za vreme oružanog sukoba sadržana u odredbama člana 3 stav 1 tačka 1a) i d) IV konvencije o zaštiti građanskih lica za vreme rata od 12.08.1949. godine, član 51, 75, 76 i 77 Dopunskog protokola I o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, te člana 4 i člana 13 Dopunskog protokola 2 o zaštiti žrtava nemeđunarodnih sukoba, koristeći situaciju borbenih aktivnosti pripadnika 37. odreda PJP i Pete borbene grupe 549. motorizovane brigade vojske SRJ u reonu sela Raštane, Studenčane, protiv pripadnika OVK naredio grupi od 10-ak pripadnika aktivnog i rezervnog sastava OUP-a Suva Reka da krenu u napad i ubijanje albanskih civila u delu grada pored Raštanskog puta, Beriškansko naselje, gde su se nalazile kuće u kojima su živele porodice Beriša i druge albanske porodice, a potom odredio grupu pripadnika OUP-a Suva Reka kojoj je izdao naredbu da leševe ubijenih civila utovare u kamion i odvezu sa lica mesta. Kako proističe iz sadržine pravnosnažne osuđujuće krivične presude, okrivljeni je ovo delo izvršio u svojstvu komandira OUP-a Suva Reka.

53

a. Slučaj Betima Berisha

Prilikom izvršenja krivičnog dela u Suvoj Reci, pripadnici organa tužene RS – MUP lišili su života ukupno 48 lica, među kojima je ubijen i Avdi star 46 godina, Fatima stara 43 godine i njihov maloletni sin Kuštrim star 11 godina. Tužilac je najbliži srodnik ubijenih i to: Avdi Beriša je bio njegov otac, Fatima Beriša je bila njegova majka, a Kuštrim Beriša je bio njegov brat.

i. Postupak pred sudom

Advokat tužioca je u oktobru 2019. godine tužio državu Srbiju, tj. MUP za naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliskog lica. Tužba je zasnovana na odredbama Ustava Republike Srbije i ZOO, koje predviđaju odgovornost države da nadoknadi materijalnu i nematerijalnu štetu svakom licu kojem ovakva šteta bude naneta nezakonitim ili nepravilnim radom službenog lica ili državnog organa. Tužbom je tražena odšteta u ukupnom iznosu od 2,4 miliona dinara. U svom odgovoru na tužbu tužena strana je istakla prigovore zastarelosti potraživanja i nedostatak pasivne legitimacije, te je

osporila visinu tužbenog zahteva.¹⁹⁴ Prigovor zastarelosti potraživanja je neosnovan, s obzirom da se u konkretnom slučaju ne primenjuje odredba člana 376 ZOO, već 377 istog zakona, jer je reč o potraživanju naknade štete koja je prouzrokovana krivičnim delom. Prigovor nedostatka pasivne legitimacije nije osnovan iz razloga što je u izreci osuđujuće krivične presude navedeno da je okrivljeni osuđen u svojstvu komandira OUP-a Suva Reka, te da su prilikom izvršenja krivičnog dela pripadnici organa tužene RS – MUP lišili života ukupno 48 lica, među njima i najbliže srodnike tužioca (otac, majka i brat). Shodno članu 13 ZPP, parnični sud je vezan pravosnažnom osuđujućom krivičnom presudom u pogledu postojanja krivičnog dela i krivične odgovornosti, te je nesporno da je u izreci krivične presude navedeno da je okrivljeni u svojstvu komandira OUP – a Suva Reka izvršio navedeno krivično delo. Samim tim, odgovornost tužene po članu 172 ZOO i članu 35 ustava RS nije i ne može se dovoditi u pitanje. Isto tako, neosnovano je i osporavanje visine tužbenog zahteva, imajući u vidu da se u konkretnom slučaju radi o jednom od najtežih krivičnih dela (ratni zločin protiv civilnog stanovništva) za koje je odgovorna tužena.

V. GLAVNE ODLIKE IZGRAĐENE SUDSKE PRAKSE U PARNIČNIM POSTUPCIMA ZA NAKNADU ŠTETE

FHP je tokom ove, ali i u ranijim analizama, uočio niz problema koji postoje u sudskim postupcima za naknadu štete, kao što su višegodišnje trajanje postupaka, tumačenje zakonskih odredbi o zastarelosti na štetu žrtava, pristrasnost sudija, kao i dosuđivanje niskih iznosa obeštećenja.

i. Višegodišnje trajanje postupaka za naknadu štete

Postupci za naknadu štete u najvećem broju slučajeva traju više od pet godina, a ima primera da traju i duže. Tako na primer, u predmetu koji su protiv Republike Srbije pokrenule porodica Duriqi i dr. (zbog naknade nematerijalne štete zbog smrti bliskog lica) postupak je trajao od 2007. godine do 2018. godine.¹⁹⁵ Isto tako, postupak za sestre Bogujevci je trajao 11 godina, tj. od 2008. godine do 2019. godine.¹⁹⁶ Osim toga, u predmetu

¹⁹⁴ Odgovor tužene na tužbu, Državno pravobranilaštvo, broj: P – 6030/19 od 15.11.2019. godine.

¹⁹⁵ Ovaj postupak je okončan presudom Apelacionog suda u Beogradu, broj: 3441/2016 od 30.08.2018. godine.

¹⁹⁶ Tužba u ovom predmetu je izjavljena u avgustu 2008. godine, a Apelacioni sud u Beogradu doneo je presudu, GŽ. 8845/18 od 05.09.2019. godine, kojom se potvrđuje presuda Višeg suda u Beogradu, P. 2142/10 od 07.06.2018. godine.

Sjeverin Ustavni sud je 2013. godine utvrdio da je podnosiocima tužbe povređeno pravo na suđenje u razumnom roku, budući da je postupak trajao od 2007. godine.¹⁹⁷

Ovako dugo trajanje sudskih postupaka, prema standardima Evropskog suda za ljudska prava, predstavlja kršenje prava na pravično suđenje. Na dugo trajanje postupaka utiče i praksa sudova da ročišta zakazuju u prosequ na svaka tri meseca, kao i činjenica da se zakazana ročišta neretko otkazuju. Dana 15.03.2020. godine, u Republici Srbiji uvedeno je vanredno stanje zbog epidemije virusa COVID-19, a koje je bilo na snazi sve do 06.05.2020. godine. U navedenom periodu, osim u predmetima u kojima bi odlaganje postupka dovelo do nenadoknadive štete ili grubih povreda, odnosno u predmetima koji „ne trpe odlaganje“, sva ročišta su odlagana bez prisustva stranaka i njihovih punomoćnika. Pandemija koronavirusa je dovela do toga da su odloženi i svi sudski postupci koji su za predmet imali naknadu štete kao posledicu nekog ratnog zločina. Ročišta su odlagana za jesen ili za početak 2021. godine, dok pojedina još uvek nisu zakazana. Iz tog razloga se može zaključiti da su postojali razumni i opravdani razlozi za odlaganje suđenja i u ovoj vrsti postupaka, pa se očekuje da normalizacija stanja uzrokovana COVID-19 virusom nastupi tek tokom 2021. godine.

ii. Zastarelost potraživanja naknade štete

55

Pitanje zastarelosti potraživanja naknade štete za kršenja ljudskih prava tokom devedesetih godina najozbiljniji je pravni problem sa kojim se suočavaju žrtve koje svoje pravo na reparacije ističu kroz sudski postupak. Naime, značajan broj zahteva za naknadu štete je odbijen, po osnovama zastarelosti prava. Rokovi zastarelosti za ostvarivanje materijalnih reparacija sudskim putem propisani su odredbama 376¹⁹⁸ i 377¹⁹⁹ ZOO. U najvećem broju slučajeva, sudovi tumače rokove zastarelosti, a koje propisuje ZOO, na štetu žrtava i po pravilu ne koriste zakonsku mogućnost da

197 Ustavni sud je u odluci UŽ 6652/13 od 15. oktobra 2013. godine konstatovao da je postupak pred prvostepenim i drugostepenim sudom ukupno trajao više od šest godina, za šta nije mogao naći opravdanje, budući da sam slučaj nije posebno složen, i pored velikog broja tužilaca. Ustavni sud je našao da odgovornost za odugovlačenje leži isključivo na sudovima, te je svakom žalocu pojedinačno dosudio iznos od 600 evra na ime naknade nematerijalne štete. Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 37, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

198 Član 376. ZOO: Potraživanje naknade prouzrokovane štete zastareva za tri godine od kad je oštećenik doznao za štetu i za lice koje je štetu učinilo. U svakom slučaju ovo potraživanje zastareva za pet godina od kad je šteta nastala.

199 Član 377. ZOO: Kad je šteta prouzrokovana krivičnim delom, a za krivično gonjenje je predviđen duži rok zastarelosti, zahtev za naknadu štete prema odgovornom licu zastareva kad istekne vreme određeno za zastarelost krivičnog gonjenja.

primene duže rokove zastarelosti.²⁰⁰ Tako je, na primer, zahtev preživelih i članova porodica žrtava ratnog zločina kojeg su počinili pripadnici MUP-a Srbije u Podujevu 1999. godine odbijen od strane Višeg suda u Beogradu a zatim i od Apelacionog suda zbog navodne zastarelosti, iako su oni tokom suđenja pred nadležnim sudom prilikom izricanja presude počinocima upućeni da svoje pravo na naknadu štete ostvare u parničnom postupku. Presudu je potvrdio i Vrhovni kasacioni sud 2011. godine.²⁰¹ Međutim, Ustavni sud Srbije je usvojio ustavnu žalbu žrtava 2014. godine i vratio predmet na ponovno suđenje.²⁰² Ponovljeni postupak je okončan u korist žrtava dosuđivanjem naknade štete, i to presudom Apelacionog suda u Beogradu²⁰³ kojom je potvrđena presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu^{204, 205}

Ovakva sudska praksa je u suprotnosti kako sa domaćim zakonima, tako i sa međunarodnim standardima zaštite žrtava teških kršenja ljudskih prava. Kršenja osnovnih ljudskih prava, koja su predmet sudskih postupaka za ostvarivanje naknade štete, po svojoj prirodi spadaju u najteža krivična dela koja su izvršena od strane pripadnika srpske vojske i/ili policije. Radi se o slučajevima ratnih zločina nad civilima, torturi, nečovečnom postupanju, višemesečnom nezakonitom pritvoru i slično zbog čega se tužbe zasnivaju na odredbi ZOO koja predviđa duže rokove zastarevanja u slučajevima krivičnih dela.²⁰⁶

Dakle, rigidno tumačenje rokova o zastarelosti u praksi dovodi do toga da su žrtve zločina i drugih kršenja ljudskih prava počinjenih tokom ratova u Hrvatskoj i BiH mogle podneti tužbu protiv države Srbije najkasnije do 2000. godine, a za zločine počinjene tokom rata na Kosovu najkasnije do 2004. godine, tj. u vreme ili neposredno nakon pada režima Slobodana Miloševića.²⁰⁷ Kako zbog kraha pravosudnog sistema i vladavine prava, kao i neposedovanja elementarnog poverenja u institucije pred kojima je trebalo voditi ove postupke, jer je reč o periodu tokom i neposredno nakon pada režima koji

200 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 28-32, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

201 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 45 -46, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

202 *Ibid.*

203 Presuda Apelacionog suda, broj: 3441/2016 od 30.08.2018. godine.

204 Presuda Prvog Osnovnog suda u Beogradu, P-21734/15 od 16. decembra 2015. godine.

205 Dosuđena naknada štete za 24 tužioca iznosi 12.300.000,00 RSD na ime naknade nematerijalne štete zbog smrti bliskog lica.

206 Član 377 stav 1. ZOO.

207 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 29, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

je bio odgovoran za zločine, žrtve su se veoma retko odlučivale za pokretanje sudskih postupaka, tako da je njihovo pravo na materijalnu odštetu, u okvirima opštih rokova zastarevanja potraživanja štete, zastarelo.²⁰⁸ Jedina nada za ove žrtve da ostvare naknadu štete je da sudovi u Srbiji počnu primenivati na slučajeve teških povreda ljudskih prava posebne rokove zastarevanja potraživanja naknade štete.²⁰⁹

Efekat opisanog rigidnog tumačenja normi o primeni rokova zastarelosti od strane USS i ostalih sudova u Srbiji u slučajevima kada je šteta načinjena krivičnim delom (član 377 ZOO), u praksi dovodi do toga da žrtve svoje pravo na novčanu odštetu uopšte ne mogu ostvariti, ili ga ostvaruju u znatno umanjenom obimu. Jedina kategorija žrtava koje pravo na novčanu odštetu u Srbiji mogu ostvariti, ali u znatno umanjenom obimu, jesu žrtve torture i nehumanog postupanja kojima je preživljeno nasilje ostavilo trajne posledice psihičke prirode. Naime, ove žrtve, ukoliko ishod sudskog postupka bude pozitivan, dobijaju odštetu zbog narušenog zdravlja, ali ne i zbog drugih osnova (povreda slobode, dostojanstva, i dr). Da bi žrtve uspele da ostvare to delimično obeštećenje u sudskom postupku, moraju dokazati sledeće okolnosti: da su posledice nasilja trajne prirode (na primer da žrtve pate od hroničnog vida posttraumatskog stresnog poremećaja, tzv. PTSP-a), da su za tu bolest saznale tri godine pre podnošenja tužbe (opšti rok zastarelosti) i da one utiču na umanjenje opšte životne aktivnosti.²¹⁰

57

Ipak, sudovi i u ovim postupcima često zauzimaju vrlo rigidan stav prema nastojanju žrtava da dokažu okolnosti stradanja, kao i u tumačenju medicinskog veštačenja, ali i prema samoj potrebi za stručnim veštačenjem.²¹¹ Tako, u predmetu Refik Hasani i drugi²¹², Sud je utvrdio da je za potraživanje naknade štete žrtava policijske torture nastupila zastarelost. Sud je svoju odluku o zastarelosti zasnovao na medicinskoj dokumentaciji, iz koje je sâm, bez veštačenja, utvrdio da su žrtve saznale da pate od PTSP-a još 2003. odnosno 2004. godine (tužba za naknadu štete podneta je 2008. godine). Kako je od trenutka kada su, prema nalazu Suda, žrtve saznale za PTSP do podnošenja tužbe prošlo više od tri godine, Sud je ocenio da je istekao subjektivni rok za potraživanje, te da je zahtev zastareo. Ovu odluku je potvrdio i Apelacioni sud u žalbenom postupku. U predmetu Behram Sahiti i drugi²¹³ (tužba podneta 2010.

208 *Ibid.*

209 Član 377. ZOO.

210 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 31, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

211 *Ibid.*

212 *Ibid.*, str. 51.

213 *Ibid.*, str. 55.

godine), Prvi osnovni sud u Beogradu je 2012. godine doneo presudu kojom je odbio tužbene zahteve žrtava zbog zastarelosti. Veštak u postupku je utvrdio da je žrtvama konstatovan PTSP koji je konačni oblik dobio 2008. odnosno 2011. godine (dakle, u zakonskom roku od tri godine pre podnete tužbe). Suprotno nalazima veštaka psihijatra, Sud je utvrdio da je šteta, tj. konačni oblik PTSP-a, nastala u trenutku njihovog „povratka sa ratišta” (iako je reč o nezakonitom lišenju slobode civila koji nisu učestvovali u borbenim dejstvima) i da je stoga tužbeni zahtev zastareo.²¹⁴

Dakle, zbog ovakvog tumačenja, većina žrtava je potpuno onemogućena da ostvari pravo na novčanu odštetu u Srbiji, jer sa izuzetkom veoma malog broja slučajeva, sudovi do danas nisu doneli krivične presude u pogledu odgovornosti za povrede koje su pretrpeli.

iii. Pristrasnost sudija

Iskustva FHP –a su da sudovi znatno češće poklanjaju veru argumentima i dokazima tužene strane – Republike Srbije. Istovremeno, dokazi tužioca odnosno žrtava se ne prihvataju sa arbitrarnim obrazloženjima, najčešće na štetu žrtava, a u korist zastupnika države.²¹⁵ U pojedinim slučajevima radi se o dokazima koji nedvosmisleno upućuju na odgovornost Srbije za nastalu štetu.²¹⁶ Tako je uz tužbu u predmetu Sjeverin²¹⁷, FHP priložio dokaze iz postupka vođenog pred MKSJ, kojima je utvrđeno da je Srbija učestvovala u finansiranju i naoružavanju Vojske Republike Srpske (VRS), kao i o njenoj saradnji sa VRS (koja je odgovorna za otmicu i ubistva 16 Bošnjaka iz Sjeverina), te da je, u tom smislu, Srbija odgovorna za zločin protiv svojih građana. Ovaj argument Sud nije smatrao relevantnim, te ga nije ni uzeo u razmatranje. Ujedno, Sud je odbio izvođenje dokaza koji govore o povezanosti Republike Srbije i Republike Srpske, sa obrazloženjem da „tužena [strana] nije dala saglasnost”. Ovu odluku je potvrdio i Apelacioni sud u žalbenom postupku.²¹⁸ U drugim slučajevima sudovi su odbijali predlog tužioca da se saslušaju određeni svedoci (bivši logoraši), dok bi

214 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 32, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

215 *Ibid.*, str. 27-28.

216 Slučaj Sjeverin. Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 40 -42, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

217 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 37, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

218 *Ibid.*, str. 27.

saslušali sve svedoke koje bi predložio zastupnik države.²¹⁹ Takođe, dokazi koje žrtve prilože tokom postupka često nailaze na podozrenje, sumnju, osporavanje njihove validnosti ili autentičnosti od strane suda. S druge strane, svedocima i dokazima koje predlože zastupnici države se po pravilu bezrezervno poklanja vera. Tako u predmetu Fehrata Suljića²²⁰, žrtve policijske torture u Sandžaku, Sud je u potpunosti poklonio veru iskazima policajaca koji su Suljića saslušavali i zlostavljali, dok je svedočenja Suljića i njegove supruge odbacio.²²¹ U predmetu koji su protiv države Srbije vodile žrtve torture i nečovečnog postupanja u logorima Šljivovica i Mitrovo Polje - Mušan Džebo i Enes Bogilović²²², Sud je poklonio veru iskazima pripadnika MUP-a koji su učestvovali u formiranju i obezbeđenju ovih logora. Takođe, Sud je odbio sve dokazne predloge advokata tužioca u prvobitnom prvostepenom postupku: da se kao svedoci saslušaju bivši logoraši, da se sasluša Amor Mašović (predsednik Komisije BiH za traženje nestalih osoba), kao i predlog da se obavi medicinsko veštačenje žrtava kako bi se utvrdile posledice koje je tortura u logorima ostavila na njihovo zdravlje. S druge strane, Sud je saslušao sve svedoke koje je predložilo Pravobranilaštvo.²²³ Ovakvim postupanjem, sudovi u Srbiji krše pravo na pravično suđenje garantovano članom 6. Evropske konvencije.²²⁴

iv. Teret dokazivanja

Žrtve su u svakom pojedinačnom slučaju u obavezi da obezbede dokaze koji će uveriti sud da su pripadnici srpskih snaga počinili ratni zločin, torturu, nehumano postupanje ili druga teška kršenja osnovnih ljudskih prava. Od žrtava se praktično traži da u parničnom postupku dokažu da je nad njima izvršeno neko od najtežih krivičnih dela i da su izvršioci tih krivičnih dela pripadnici srpske vojske i policije protiv kojih (u najvećem broju slučajeva) nikada nije vođen krivični postupak. Tokom postupka dokazivanja, advokati predlažu da se pred sudom sasluša žrtva koja je najčešće jedini direktni svedok onoga što se joj dogodilo. Sudu se predlažu i saslušanja drugih svedoka koji su očevici ili svojim posrednim saznanjima mogu potvrditi da su

219 Slučaj Enes Bogilović i Mušan Džebo. Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 74-77, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

220 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 64, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

221 *Ibid.*, str. 64.

222 *Ibid.*, str. 74.

223 *Ibid.*, str. 28.

224 Videti: *Hiro Balani v. Spain*, predstava br. 18064/91, presuda od 9. decembra 1994. godine, par. 28.

se nezakoniti akti policije i vojske zaista desili. U retkim slučajevima u kojima je vođen krivični postupak protiv počinilaca krivičnih dela, sudu se prilaže i krivična presuda.

U pogledu vrste i kvaliteta dokaza, sudovi insistiraju na dokazima iz vremena kada se kritični događaj desio. Od žrtava se najčešće traži da prilože medicinsku dokumentaciju koja je nastala neposredno nakon preživljenog nasilja, iako po izjavama samih žrtava najčešće takvu dokumentaciju nije bilo moguće pribaviti²²⁵ ili se radi o osobama koje dolaze iz veoma tradicionalne i patrijarhalne sredine u kojoj se muškarci obraćaju lekaru tek kada njihovo stanje postane nepodnošljivo²²⁶. Primera radi, sudovi žrtvama kršenja ljudskih prava u Sandžaku tokom devedesetih, nalažu da podnesu lekarske nalaze u kojima su konstatovane povrede nastale torturom, iako i same žrtve i njihovi članovi porodica svedoče o tome da su lekari u to vreme, zbog straha od policije, odbijali da konstatuju da su povrede nastale batinanjem.²²⁷

Da bi dokazali da su bili izloženi nasilju od strane pripadnika MUP-a, JNA i VJ, te da odgovornost zbog tih nedela snosi i država Srbija, sudovi često traže od žrtava da prilože pravosnažne krivične presude kojim je utvrđena odgovornost optuženih pripadnika MUP-a, JNA ili VJ. Dakle, sudovi ne uvažavaju opštepoznatu činjenicu da je u Srbiji gotovo zanemarljiv broj optuženih počinilaca ratnih zločina i prekršioca teških povreda ljudskih prava iz redova MUP-a Srbije, JNA i VJ, zbog čega su pravosnažne krivične presude veoma retke.²²⁸ Odsustvo krivičnih presuda protiv pripadnika srpske vojske i policije znatno umanjuje šanse žrtava da ostvare pravo na reparacije. Naime, bez krivične presude žrtve se susreću sa ogromnim izazovom da dokažu da su nad njima počinjena najteža krivična dela koja su izvršili pripadnici vojske i policije. Dakle, žrtva je u obavezi da samostalno dokazuje nešto što su državne institucije propustile da urade *ex officio*. Takođe, sudovi nemaju razumevanja ni za notornu činjenicu da žrtve tokom devedesetih, zbog ozbiljne pretnje po njihov i život njihovih porodica, nisu bile u mogućnosti da prikupljaju *prima facie* dokaze o tome šta im se dogodilo.

225 Slučaj Fehrat Suljić, Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 64, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

226 Slučaj Agrona, Ekrema i Fahrija Ejupija, Videti izveštaj FHP. *Materijalne reparacije za povrede ljudskih prava u prošlosti - Praksa sudova u Republici Srbiji*, str. 26, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/03/materijalne_reparacije_za_povrede_ljudskih_prava_u_proslosti.pdf, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

227 Videti izveštaj FHP. *Materijalne reparacije za povrede ljudskih prava u prošlosti - Praksa sudova u Republici Srbiji*, str. 6, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/03/materijalne_reparacije_za_povrede_ljudskih_prava_u_proslosti.pdf, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

228 *Ibid.*, stranica 5.

v. Niski iznosi obeštećenja

Sudovi u Srbiji za najteže vidove kršenja osnovnih ljudskih prava počinjenih od strane srpskih snaga tokom i u vezi sa oružanim sukobima iz devedesetih godina dosuđuju izrazito niske odštete. Imajući u vidu težinu kršenja ljudskih prava i njihovu sistemsku prirodu, kao i činjenicu da su ona izvršena od strane službenika institucija zaduženih za zaštitu ljudskih prava (vojska i policija), dosuđene odštete za žrtve ne predstavljaju pravično obeštećenje. Primera radi, žrtve surove torture i nezakonitog pritvora pripadnika MUP-a Srbije tokom devedesetih godina – Bošnjaci iz Sandžaka i Albanci sa Kosova – na osnovu sudskih presuda protiv države dobijali su u proseku na ime naknade štete između 200.000 i 300.000 dinara (1500–2700 evra).²²⁹ S druge strane, zbog smrti bliskog lica, najviši iznos odštete koji je pravosnažno dosuđen do sada je u predmetu Duriqi i dr., a u kom je svakom od tužioca u prosjeku dosuđen iznos od oko 700.000,00 RSD.²³⁰

Ovako nisko određene naknade štete od strane suda, osim što nisu adekvatne počinjenoj šteti, predstavljaju i kršenje Evropske konvencije. Naime, Evropski sud je u predmetima protiv Srbije za povredu prava na život i zabranu torture, ponižavajućeg i nečovečnog postupanja prosečno dodeljivao iznos u rasponu od 10.000 do 13.000 evra.²³¹ Sa aspekta ljudskih prava i izgradnje vladavine prava, novčana odšteta je simbolički ekvivalent nepravdi koju je žrtva preživela i odgovornosti države za kršenje ljudskih prava, kao i izraz spremnosti društva da žrtvi pomogne u vraćanju dostojanstva. Niske odštete koje srpski sudovi dosuđuju žrtvama nedela koje su počinili pripadnici srpskih snaga tokom devedesetih ne zadovoljavaju ni jedan od ovih zahteva.²³²

61

229 Videti saopštenje FHP-a. *Apelacioni sud u Beogradu: Srbija odgovorna za torturu i nečovečno postupanje nad Bošnjacima u logoru Šljivovica*, 10. septembar 2014. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=27376>, pristupljeno: 21.01.2021. godine.

230 Presuda Prvog Osnovnog suda u Beogradu, 52. P 21734/15 od 16.12.2015. godine i dopunska presuda, 52. P 21734/15 od 22.03.2016. godine.

231 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 34, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

232 Videti izveštaj FHP. *Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u sudskim postupcima u Srbiji - Uspostavljanje pravde ili relativizacija zločina?*, str. 13, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/06/Ostvarivanje-prava-%C5%Bertava-na-reparacije-u-sudskim-postupcima-u-Srbiji-izvestaj-za-2012.pdf>, pristupljeno: 18.01.2021. godine.

VI. ZAKLJUČAK

Nakon masovnog kršenja ljudskih prava i počinjenih teških ratnih zločina, nije moguće vratiti vreme unazad i time izbrisati nastalu štetu, ali je svakako moguće unaprediti postojeći sistem reparacija, kako bi se omogućilo daleko većem broju žrtava da ostvare obeštećenje. Srbiju ratifikovane međunarodne konvencije obavezuju da svim pojedincima kojima su prekršena ljudska prava garantovana tim ugovorima pruži adekvatne reparacije, i to u svim primenjivim oblicima koji obuhvataju restituciju, kompenzaciju, mere rehabilitacije, pružanje satisfakcije i uspostavljanje garancija neponavljanja. Ipak, realnost u Srbiji je da je ostvarivanje reparacija, na osnovu zakona ili sudskim putem, i dalje za brojne kategorije žrtava teško ostvarivo, te da nadležne institucije nisu posvećene ispunjavanju obaveze pružanja reparacija žrtvama, u skladu sa preuzetim obavezama.

Da je uspostavljeni sistem reparacija u Srbiji potrebno unaprediti na to već godinama ukazuju udruženja žrtava i organizacije civilnog društva²³³, ali i međunarodna tela zadužena za praćenje obaveza poštovanja ljudskih prava koje Srbija ima kao potpisnica relevantnih međunarodnih ugovora.²³⁴ Ovako izgrađenu praksu sudova u Srbiji u postupcima za naknadu štete teških kršenja ljudskih prava kritikovali su i Komitet UN protiv torture i komesar Saveta Evrope za ljudska prava, ukazujući da se odredbe o zastarelosti zahteva za nadoknadu štete tumače restriktivno, da se previsoko postavljaju standardi dokazivanja nastupele štete, dodeljuju mali iznosi odštete i da je očigledan nedostatak programa za rehabilitaciju žrtava.²³⁵ Žrtve sve češće odustaju od sudskih postupaka iz razloga kao što su dugo trajanje postupka, ponavljanje procesnih radnji i gubitak vere da im ovi postupci mogu doneti pravdu.

233 Videti analizu FHP. *Administrativne reparacije u Srbiji – analiza postojećeg zakonskog okvira*, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/03/Analiza_Zakona_o_pravima_civilnih_invalida-rata_FHP.pdf, pristupljeno: 25.01.2021. godine.

234 Komitet za ljudska prava, Zaključna zapažanja o trećem periodičnom izveštaju Srbije, CCPR/C/SRB/CO/3, 10. april 2017, par 22–23; Pismo komesara za ljudska prava Saveta Evrope Nilsa Muižnieksa Aleksandru Vulinu, ministru za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Srbije, u vezi sa pitanjem reparacija žrtvama zločina za vreme rata, CommHR/NM/sf 041-2016, Strazbur, 12. septembar 2016; Komitet za prisilne nestanke, Zaključna zapažanja o izveštaju koji je podnela Srbija u skladu sa članom 29 stav 1 Konvencije, usvojena na 135. sastanku, 12. februar 2015, par. 23–26.

235 Videti izveštaj FHP. *Tranziciona pravda u Srbiji u periodu od 2013. do 2015. godine*, str. 40, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/06/izvestaj_o_TP_2013-2015.pdf, pristupljeno: 20.12.2020. godine.

Najzad, ovaj problem je prepoznat i od strane institucija Evropske unije, kao jedna od komponenti u procesu izgradnje vladavine prava i poštovanja prava svih građana, neophodnih za punopravno članstvo u EU.²³⁶

Kao što je predstavljeno u ovom izveštaju, ostvarivanje prava na materijalne reparacije u Srbiji praćeno je ozbiljnim nedostacima i ograničenjima. Srbija je imala odličnu priliku da tokom 2020. godine napravi korak napred i unapredi Zakon koji reguliše administrativne reparacije i na taj način pokaže spremnost da putem materijalnih kompenzacija obezbedi da žrtve dobiju pravičnu naknadu za povrede koje su pretrpele. Ovo bi svakako unapredilo poverenje između države i žrtava. Međutim, usvajanjem rigidnog i diskriminatornog Zakona žrtve su prinuđene da vode višegodišnje sudske sporove, u kojima su izložene poniženju, finansijskom trošku, teretu dokazivanja, nepouzdanom ishodu samog postupka i traumatičnom vraćanju u prošlost. Dosadašnja praksa je pokazala da sudovi jednostrano tumače zakonske odredbe o zastarelosti potraživanja, i da usled toga većina žrtava je onemogućena da sudskim putem potražuje obeštećenje. Dakle, sudski organi u Srbiji restriktivnim tumačenjem zakonskih normi i diskriminatornim pristupom krše pravo žrtava na reparacije i odluke ovih organa u postupcima za naknadu štete predstavljaju kršenja prava garantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, pre svega zabrane mučenja, ponižavajućeg i nečovečnog postupanja, prava na život, prava na pravično suđenje i zabrane diskriminacije.²³⁷

63

Iz svega prethodno navedenog, evidentno je da žrtve i dalje u Srbiji nailaze na brojne poteškoće u traženju pravde i ostvarenju svojih prava na obeštećenje. S obzirom da je za većinu njihovo pravo na reparacije u Srbiji neostvarivo, borba za većinu žrtava se nastavlja, kako pred domaćim, tako i međunarodnim institucijama.

236 Videti izveštaj FHP. *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, str. 59, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/08/Pravni-i-institucionalni-okvir-u-Srbiji-u-pogledu-prava-i-potreba-civilnih-%C5%BErtava-rata.pdf>, pristupljeno: 25.01.2021. godine.

237 Videti izveštaj FHP. *Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava*, str. 3, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/01/Izvestaj_o_reparacijama_2014_FF.pdf, pristupljeno: 14.12.2020. godine.

Materijalne reparacije u parničnim postupcima za naknadu štete -
praksa sudova u Srbiji u periodu od 2017. do 2020. godine
Prvo izdanje

Izdavač:

Fond za humanitarno pravo
Dečanska 12, Beograd
www.hlc-rdc.org

Autor:

Meris Mušanović

Urednica:

Ivana Žanić

Lektor:

Predrag Ivanović

Grafičko oblikovanje:

Milica Dervišević

Tiraž:

100

Štamparija:

Instant System, Beograd

ISBN 978-86-7932-108-4

© Humanitarian Law Center

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.384(497.11)
340.142:347.5(497.11)"2017/2020"

МУШАНОВИЋ, Мерис, 1986-

Materijalne reparacije u parničnim postupcima za naknadu štete : praksa sudova u Srbiji u periodu od 2017. do 2020. godine / [autor Meris Mušanović]. - Beograd : Fond za humanitarno pravo, 2021 (Beograd : Instant system). - 64 str. ; 24 cm

Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7932-108-4

a) Репарације б) Судска пракса -- Накнада штете -- Србија -- 2017-2020

COBISS.SR-ID 33829897

